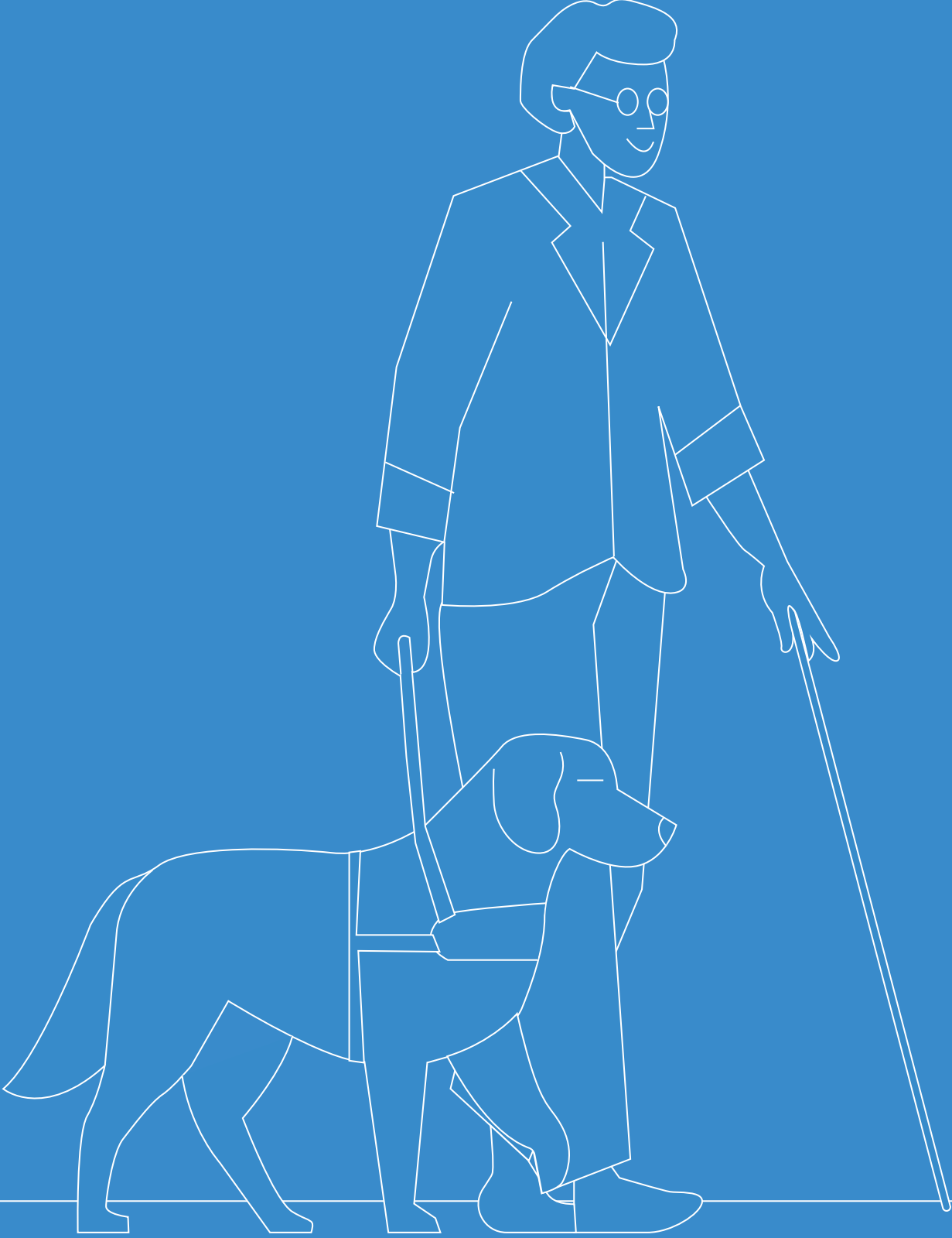

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ENGELLİ HİZMETLERİNE YÖNELİK İZMİR YAKLAŞIMI VE EYLEM PLANI

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
ENGELLİ HİZMETLERİNE YÖNELİK
İZMİR YAKLAŞIMI VE EYLEM PLANI

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
ENGELLİ HİZMETLERİNE YÖNELİK İZMİR
YAKLAŞIMI VE EYLEM PLANI

Ekip Koordinatörleri

Pınar Okyay
Koray Velibeyoğlu

Yazarlar

Ela Hızlı
Fatma Tamtürk Eren
Ferdî Akarsu
Ferhat Yıldız
Kader Ataş Keskin
Sinem Tankoç
Tufan Fırat Göksel
Ürün Perçin Boyacıoğlu

Katkı Koyanlar

Prof. Dr. Hatice Şahin Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi Anabilim Dalı
Ergin Güngör Otizm Konfederasyon Başkanı
Şirince Süzek İzmir Kent Konseyi Engelli Meclisi Başkanı
Mehmet Rıza Mutkilioğlu İzmir Kent Konseyi Engelli Meclisi Yürütme Kurulu Üyesi
Av. E. Nurdan Anlı Türkiye Spina Brifida Derneği Başkanı

Redaksiyon

Erkan Çınar

Grafik Tasarım

Betül Çeçen

ISBN

978-625-6793-61-3

Yönetim Yeri

İzmir Büyükşehir Belediyesi-İzmir Planlama Ajansı
Akdeniz Mahallesi, Atatürk Cad. No: 126, iç Kapı No: 61, Konak-İzmir

İÇİNDEKİLER

BAŞKAN ÖNSÖZÜ

Kısaltmalar Listesi

A. Giriş Bilgilendirme	1
İyi Olma Hâli ve Engellilik.....	1
Engellilik Tanımlamaları ve Tipleri	2
Fiziksel Engellilik.....	3
Görme Engelliliği	4
İşitme Engelliliği.....	5
Zihinsel Engellilik.....	6
Dil ve Konuşma Engelliliği.....	7
Ruhsal ve Duygusal (Psikososyal) Engellilik.....	7
Kronik Hastalıklara Bağlı Engellilik	8
Türkiye’de Engelliliğin Boyutu ve Toplumsal Görünümü.....	9
Kent Yaşamında Engellilik ve Erişilebilirlik	10
Belediyeler ve Engellilik	11
Afet ve Engellilik	13
Güzel Örnekler ve Uygulamalar	14
Kültür Sanat ve Engellilik	15
1. Engellilik ve Kültürel Temsil	15
2. Sanatın Dönüştürücü Gücü ve Engellilik	16
3. Erişilebilirlik ve Kültürel Katılım	16
4. Yerel Yönetim Uygulaması Olarak İzmir Büyükşehir Belediyesi	16
5. Katılımcı Sanat Pratikleri ve Toplumsal Dönüşüm	16
Yasal Mevzuatlar, Haklar ve Engellilik	17
1. Uluslararası Hukukta Engelli Hakları.....	17
2. Türkiye’de Engelli Haklarına Yönelik Mevzuat	17
Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi.....	17

5378 sayılı Engelli Hakları Kanunu	17
3. Hak Temelli Yaklaşım ve Uygulamadaki Sorunsallar.....	18
Erişilebilirlik	19
Uluslararası Perspektif	19
Türkiye’de Engelli Erişilebilirliği	19

B. TEMEL PRENSİPLER	19
İzmir Büyükşehir Belediyesi Uygulamaları	20
İstihdam	20
Engellenebilir Engellilik	22
Görünen ve Görünmeyen Engellilik.....	23
Teknoloji ve Engellilik	24

C. MANTIKSAL ÇERÇEVE	26
Mantıksal Çerçeve	26
Gerekçe.....	27
Strateji	27

D. EYLEM PLANI	28
Metodoloji.....	28
Plan Kararları.....	28
Göstergeler	28

İzmir Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetlerine Yönelik İzmir Yaklaşımı ve Eylem Planı Faaliyet Tablosu	32
---	-----------

BAŞKAN ÖNSÖZÜ

Değerli Hemşehrilerim,

Her insanın, yaşamın her alanında eşit bir biçimde var olabildiği kapsayıcı bir şehir... İşte bizim hayalimiz bu.

Bu hayal, yalnızca bir vizyon değildir; her gün yollarımızda, parklarımızda, duraklarımızda, kurumlarımızda yeniden yüklendiğimiz sorumluluğumuzdur. İzmir Büyükşehir Belediyesi olarak, diğer çalışmalarımızda olduğu gibi engellilik alanında da ulusal ve uluslararası ölçekte yürütülen iyi uygulamalardan güç alıyor; Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nden Avrupa Yerel Yönetimler Bildirgesi'ne kadar pek çok evrensel değeri yerel politikalarımızla bütünleştiriyoruz.

Hizmetlerimize, engelli yurttaşlarımızın yalnızca hizmet alan değil, kentin geleceğini birlikte kuran, üreten, karar veren paydaşlarımız olduğu anlayışıyla yön veriyoruz. Erişilebilirlikten istihdama, eğitimden kültür-sanata, afet yönetiminden dijital dönüşüme kadar uzanan geniş bir yelpazede hazırlanan İzmir Engelli Eylem Planı ise bu anlayışın en somut ifadesidir.

Bu plan, bir günün değil; bir yolculuğun, bir dayanışma kültürünün ürünüdür. Kamu kurumlarının, sivil toplumun, akademinin, siyasetin ve engelli örgütlerinin katkılarıyla şekillenen bu çalışma, İzmir'in kapsayıcı kent vizyonuna hem yerel hem de evrensel bir derinlik kazandıracaktır.

Biz inanıyoruz ki; bir şehir, ancak kimseyi geride bırakmadığında gerçekten büyür ve İzmir, işte bu inançla, her adımda insanı merkeze alan bir geleceğe doğru yürümektedir.

İzmir'in adalet, eşitlik ve insan onuruna dayalı yarınlarını birlikte inşa etmek dileğiyle; bu süreçte emeğini, sevgisini ve inancını ortaya koyan tüm paydaşlara en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Saygılarımla.

Dr. CEMİL TUGAY
İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

ENGELLİ HİZMETLERİNE YÖNELİK

İZMİR YAKLAŞIMI VE EYLEM PLANI

A. Giriş Bilgilendirme

İyi Olma Hâli ve Engellilik

Kentler, her geçen gün büyüyen ve zaman içinde hem yapısal hem de sosyal boyutlarıyla daha da karmaşık hale gelen yaşam alanları olarak; günümüzde, geçmişte hiç olmadığı kadar dikkatle ele alınmaktadır. Bu dönüşüm, kentlerin yalnızca fiziksel mekânlar değil, aynı zamanda sosyal kapsayıcılığı önceleyen sistemler olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Özellikle engellilik gibi toplumsal kırılğanlıkların kent düzleminde temsiliyet bulması, kent planlama süreçlerine ve yerel yönetim uygulamalarına önemli sorumluluklar yüklemektedir. Bu çerçevede, küresel ölçekte geliştirilen “iyi olma hâli (wellness)” gibi kavramların, engellilik olgusunun kentte var edilebilirliğini güçlendirme yönündeki rolü ve işlevi giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Yerel düzeyde hizmet sunan belediyeler başta olmak üzere, kent aktörlerinin esenlik ilkesini engellilik bağlamında kapsayıcı hizmet anlayışına entegre etmeleri, bu alandaki iyi uygulama örneklerinin çoğalmasına katkı sunacaktır. Bu yönüyle esenlik, engellilik alanında kapsayıcı kent politikalarının geliştirilmesi ve sosyal adaletin sağlanması açısından önemli bir fırsat alanı olarak değerlendirilmelidir.

İyi olma hâli (wellness), bireyler ve topluluklar tarafından deneyimlenen; sosyal, çevresel ve ekonomik koşullar tarafından belirlenen olumlu bir durum olarak tanımlanmaktadır. İyi olma hâli aynı zamanda yaşam kalitesini ve bireyler ile toplulukların dünyaya anlam ve katkı koyma yeteneğini kapsamaktadır. Günümüzde bu kavram, bireyin yaşam kalitesini artıran çok boyutlu bir çerçevede ele alınmakta; sağlık, sosyal katılım, erişilebilirlik, çevre, eğitim ve ekonomik güvenlik gibi alanlarla doğrudan ilişkilendirilmektedir. Bu bütüncül yapısı sayesinde iyi olma hâli, özellikle kent yaşamında kırılğan gruplar arasında yer alan engelli bireylerin hak temelli yaşam koşullarının geliştirilmesinde merkezi bir rol oynamaktadır.

Engellilik, bireyin yalnızca fiziksel ya da zihinsel bir kısıtı değil, aynı zamanda çevresel, sosyal ve ekonomik faktörlerin etkisiyle şekillenen bir eşitsizlik durumudur. Dolayısıyla, kentlerin iyi olma hâli odaklı politikalar üretmesi, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak ve kapsayıcı bir kent yaşamı inşa etmek açısından büyük önem taşır. Bu noktada belediyelere önemli görevler düşmektedir.

Kentsel planlamadan sosyal hizmetlere, erişilebilir ulaşımdan kültürel katılımı artıran uygulamalara kadar pek çok alanda yerel yönetimlerin iyi olma hâli ilkesine dayalı bütüncül politikalar üretmesi gerekmektedir.

Kısaltmalar Listesi

BM	Birleşmiş Milletler
BMEHS	Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi
BŞB	Büyükşehir Belediyesi
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TİD	Türk İşaret Dili

İyi olma hâli yaklaşımı aynı zamanda “**Tek Sağlık**” (**One Health**) kavramı ile de güçlü bir biçimde örtüşmektedir. Tek Sağlık; insan, hayvan ve çevre sağlığının birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği bütüncül bir yaklaşımı savunur. İyi olma hâli kavramı bu yapının daha da ötesine geçerek bireyin fiziksel sağlığının yanı sıra ruhsal, sosyal, kültürel ve çevresel refahını da kapsar. Engelli bireylerin esenliğini önceleyen kent politikaları, aynı zamanda toplum genelinin dayanıklılığını, sağlığını ve sürdürülebilirliğini artırır; bu da Tek Sağlık yaklaşımının temel hedefleriyle bire bir uyumludur.

Öte yandan, iyi olma hâli politikaları **Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA)** ile de doğrudan ilişkilidir. Özellikle Amaç 3 (Sağlıklı Bireyler), Amaç 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması), Amaç 11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) ve Amaç 17 (Amaçlar İçin Ortaklıklar), esenlik kavramıyla örtüşen politika ve uygulamaları teşvik etmektedir. Engellilik alanında kapsayıcı hizmetlerin geliştirilmesi, kamusal alanların herkes için erişilebilir hâle getirilmesi, sağlık hizmetlerine eşit erişim ve sosyal hizmetlerin kişiselleştirilmesi gibi hedefler, SKA’ların kentler düzeyinde somutlaştırılmasına olanak tanır.

Sonuç olarak, iyi olma hâli kavramı, yerel yönetimlerin engellilik alanında üreteceği politikalar için sadece bir hedef değil, aynı zamanda kapsayıcı bir yöntem ve rehberdir. Tek Sağlık ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile olan uyumu sayesinde, hem bireysel refahı hem de toplumsal bütünlüğü güçlendirme potansiyeli taşır. Bu nedenle, kentler ve belediyeler; iyi olma hali temelli, hak odaklı ve sistemik bir yaklaşımla, engelli bireylerin tam, eşit ve onurlu katılımını sağlayacak sürdürülebilir ve dirençli bir kentsel gelecek inşa etmelidir.

Engellilik Tanımlamaları ve Tipleri

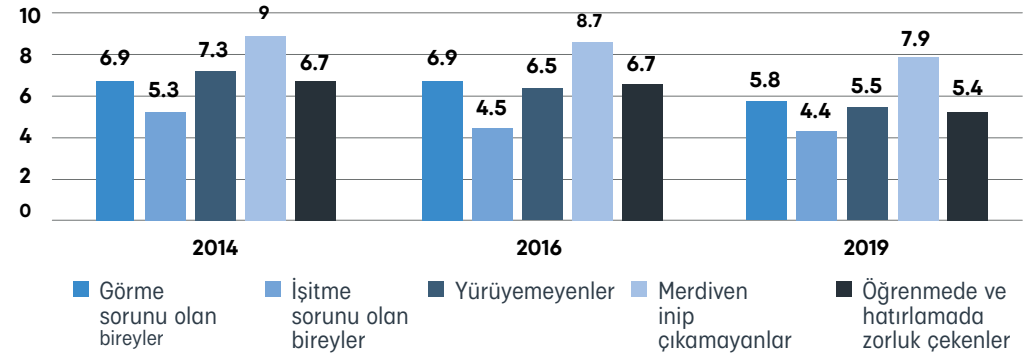
Engellilik, bireyin doğuştan gelen ya da sonradan edinilmiş fiziksel, duyuşsal (görme, işitme), zihinsel, ruhsal veya kronik sağlık durumlarındaki farklılıklar nedeniyle günlük hayat faaliyetlerini diğer bireylerle eşit koşullarda sürdürememesi durumudur. Modern yaklaşım, engelliliği sadece tıbbi bir durum olarak görmez; bunun yerine engellilik, bireyin özellikleri ile çevresel ve toplumsal engellerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir olgu olarak tanımlanır.¹ Bu bakış açısına göre, engellilik insan olmanın doğal bir parçasıdır ve uygun düzenlemeler yapıldığında engelli bireylerin topluma tam ve etkin katılımı mümkündür.

Günümüzde uluslararası toplum, engelli haklarını, insan haklarının ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (BMEHS) gibi belgeler, engelli bireylerin ayrımcılığa uğramadan, eğitimden istihdama her alanda fırsat eşitliğine sahip olmalarını öngörmektedir. Dünya Sağlık Örgütü’ne (DSÖ) göre dünya nüfusunun yaklaşık %16’sı –bu da yaklaşık 1,3 milyar insana denk gelmektedir– önemli düzeyde engellilik deneyimi yaşamaktadır. Dolayısıyla, engellilik yalnızca bireysel bir sağlık sorunu değil, toplumsal boyutları olan ve toplumun her kesimini ilgilendiren bir konudur.

¹Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, 2024.

Engelli bireylerin karşılaştığı sorunlar; eğitim, istihdam, sağlık hizmetlerine erişim ve sosyal yaşama katılım gibi pek çok alanda toplumsal eşitsizlikler yaratmaktadır. Ulusal ve uluslararası literatürde engellilik genel olarak yedi başlık altında incelenmektedir: fiziksel engellilik, görme engelliliği, işitme engelliliği, zihinsel engellilik, dil ve konuşma bozuklukları, ruhsal (psikososyal) engellilik ve kronik hastalıklara bağlı engellilik.

Her bir engellilik türü, bireyin günlük yaşantısına farklı şekillerde etki etmekte; eğitim, istihdam ve sosyal yaşama katılım düzeyini belirgin biçimde şekillendirmektedir.

Şekil 1. Temel faaliyetleri yerine getirmede zorluk yaşayan 15 ve üzeri yaştaki bireylerin yıllara göre dağılımı.²

6.9

Fiziksel Engellilik

Fiziksel engellilik, bireyin hareket ve beden fonksiyonlarını kısıtlayan kalıcı durumları ifade eder. Bu kapsama, ortopedik engeller (örneğin omurilik yaralanmaları sonucu tekerlekli sandalye kullanımı, uzuv kaybı veya doğuştan bedensel farklılıklar), kas hastalıkları, serebral palsi gibi hareket kabiliyetini sınırlayan durumlar girer. Fiziksel engelli bireyler, erişilebilirlik eksikliği nedeniyle günlük yaşamda eğitime, istihdama, sosyal hayata katılım, sağlık hizmetlerine erişim gibi çeşitli alanlarda zorluklar yaşarlar. Örneğin, tekerlekli sandalye kullanan bir birey, rampası olmayan kaldırımlarda veya asansörsüz binalarda hareket etmekte güçlük çekebilir; koltuk değneği kullanan biri için uygun olmayan zeminler ve merdivenler ciddi engeller oluşturabilir. Bu tür mimari ve çevresel engeller, fiziksel engelli bireylerin özgürce hareket etme ve toplumsal yaşama katılma hakkını kısıtlamaktadır.

Bireylerin bağımsız yaşayabilmesi ve toplumsal hayata tam katılım sağlayabilmesi için erişilebilirlik büyük önem taşımaktadır. Son yıllarda İzmir başta olmak üzere büyük şehirlerde kaldırımlara rampaların yapılması, toplu taşımada alçak tabanlı araçların ve engelli asansörlerinin yaygınlaştırılması gibi olumlu gelişmeler yaşansa da, uygulamada çeşitli eksiklikler hâlen devam etmektedir. Resmî plan ve politikalarda “evrensel tasarım” ilkesi vurgulanmakta ve herkes için erişilebilir mekânlar oluşturulması hedeflenmektedir. Fiziksel engelliliğe yönelik bu düzenlemeler, yalnızca engelli bireylerin değil; yaşlıların, hamilelerin ve geçici yaralanması olan bireylerin de toplumsal yaşama daha aktif katılımını desteklemektedir.

² Türkiye İstatistik Kurumu (2014-2019), Türkiye Sağlık Araştırması.

Görme Engelliliği

Görme engeli, kısmi görme kaybından tamamen körlüğe kadar uzanan görme duyusu ile ilgili yeti kayıplarını kapsar. Görme engelli bireyler, çevrelerindeki bilgiye görme dışındaki duyularla erişmek durumunda olduklarından, bilgiye ve mekâna erişimde özel araç ve yöntemlere ihtiyaç duyarlar. Örneğin, Braille alfabesi (kabartma yazı) görme engelli bireylerin okuyup yazabilmesini sağlar; sesli kitaplar ve betimlemeli yayınlar bilgiye erişimde önemli araçlardır. Teknolojinin gelişmesiyle ekran okuyucu yazılımlar ve akıllı telefon uygulamaları, görme engelli bireylerin bilgisayar, telefon ve internet kullanımını kolaylaştırmıştır. Ancak bu teknolojilerin etkin kullanılabilmesi için dijital içeriklerin erişilebilir tasarlanması gerekir. Örneğin, bir web sitesinin görsellerine metin alternatifleri eklenmemişse, görme engelli bir kullanıcı, ekran okuyucu ile o görselin içeriğini öğrenemez. Bu nedenle, engelsiz bilişim uygulamaları görme engelli bireylerin bilgiye erişimi açısından kritik önemdedir.

Görme engelli bireylerin toplumsal yaşamda karşılaştığı başlıca sorunlardan biri, fiziksel çevredeki işaretlerin görsel odaklı olmasıdır. Örneğin, sokak ve yön tabelaları, toplu taşıma araçlarındaki durak anonslarının yetersizliği, binalarda Braille veya sesli yönlendirmelerin bulunmaması görme engelli bireyler için bağımsız hareket etmeyi zorlaştırır. Türkiye’de son yıllarda kaldırımlara döşenen kabartmalı takip yolları ve trafik ışıklarına entegre sesli uyarı sistemleri gibi uygulamalar, görme engelli bireylerin bağımsız hareket kabiliyetini artırmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte, bu uygulamaların henüz tüm şehirlerde ve mekânlarda standart hale gelmediği görülmektedir.

Eğitim alanında, görme engelli öğrenciler için Braille materyallerin temini, ders kitaplarının sesli veya dijital erişilebilir formatta sunulması ve gerektiğinde sınıfta yardımcı destek personeli bulundurulması önem taşımaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı görme engelliler, okulları bulunsa da günümüzde birçok görme engelli öğrenci, kaynaştırma eğitimi kapsamında herhangi bir engel türü için özel olarak tasarlanmamış okullara devam etmektedir. Bu öğrencilerin akademik başarısı için ders materyallerinin uyarlanması ve öğretmenlerin özel eğitim konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir. İstihdamda ise görme engelli bireyler genellikle çağrı merkezi operatörlüğü, masörlük, öğretmenlik, avukatlık gibi alanlarda başarılı örnekler sergilemektedir. Kamu sektöründe telefon santral memurluğu, geçmişte görme engelliler için yaygın bir istihdam alanı olmuştur. Günümüzde ise meslek yelpazesi genişlemektedir; uygun teknoloji ve eğitim desteği ile görme engelliler yazılım geliştirme gibi bilişim alanlarında da çalışabilmektedir. Yine de işverenlerin ön yargıları ve çalışma ortamlarındaki yetersizlikler, görme engelli bireylerin iş bulma şansını azaltan etkenler arasındadır.

Ulusal Engelli Veri Sistemi’ne göre engelli sağlık kurulu raporu almış ve hizmet için devlet kurumlarıyla temasa geçmiş engelli bireyler içinde görme engellilerin oranı %9,83’tür.³

.....

³ T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2020), Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Ağustos 2020.

Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması’na (2010) göre bu oran ileri yaş gruplarında daha yüksektir; yaşlı nüfusta görme engelliliğin daha yaygın olduğu görülmektedir.⁴ Görme engelli bireylerin toplumsal hayata tam katılımı için erişilebilirlik standartlarının yaygınlaştırılması, eğitim ve istihdam fırsatlarının artırılması ve toplumsal farkındalığın geliştirilmesi gerekmektedir.

İşitme Engelliliği

İşitme engelliliği, kısmi duyma kaybından tam sağırılığa kadar uzanan, bireyin işitme duyusunu etkileyen engellilik türüdür. İşitme engelli bireyler, çevrelerindeki sesli bilgilere kısıtlı erişebildikleri için iletişim kurmada ve bilgi almada farklı yöntemlere ihtiyaç duyarlar. Türk İşaret Dili (TİD), işitme engelli bireylerin kendi aralarında ve işitme engeli olmayan bireylerle iletişim kurmasında temel araçlardan biridir. Ancak toplumda işaret dilini bilen kişi sayısının sınırlı olması, iletişimi zorlaştıran bir faktördür. Bu nedenle, özellikle kamusal hizmetlerde ve sağlık, adalet gibi kritik alanlarda işaret dili tercümanlığı hizmetinin sunulması önemli bir gereksinimdir. İşitme cihazları ve koklear implant gibi tıbbi teknolojiler de bazı işitme engelli bireylerin duyma yetisini kısmen artırabilmektedir; fakat bu cihazların temini ve etkin kullanımı ekonomik imkânlar ve erken tanı gibi şartlara bağlıdır.

Eğitim alanında işitme engelli öğrenciler için ikili bir yaklaşım görülür. Öğrencilerin bazıları işaret dili ile eğitim veren özel okullara veya sınıflara devam ederken, bazıları işitme cihazları yardımıyla işiten akranlarıyla birlikte kaynaştırma eğitimi alır. Her iki durumda da uygun destek sunulması, öğrencinin başarısı için kritiktir. İşaret dili ile eğitim alan öğrenciler için yeterli sayıda öğretmenin TİD bilmesi ve uygun materyallerin geliştirilmesi gerekirken, kaynaştırma ortamındaki öğrenciler için de sınıf içi FM sistemleri (öğretmenin sesini doğrudan cihaza aktaran sistemler) veya dudak okuma desteği gibi uyarlamalar gerekebilir. Ne yazık ki, ülkemizde işitme engelli çocukların önemli bir kısmı erken çocukluk döneminde yeterli özel eğitime ulaşamadığı için dil gelişiminde geri kalabilmektedir. Bu da ilerleyen eğitim ve istihdam yaşamlarını olumsuz etkileyen bir faktördür.

İstihdam konusunda, işitme engelli bireyler genellikle iletişim gerektirmeyen veya görsel iletişimin yeterli olduğu işlerde daha rahat çalışabilir. Örneğin, imalat sektöründe uygun iş ortamlarında, tekstil atölyelerinde, bilgisayar destekli görevlerde veya zanaatkârlık gerektiren işlerde başarılı olabilirler. Bazı işitme engelli bireyler, iletişim engelini aşmak için yazılı iletişimi kullanarak beyaz yakalı pozisyonlarda da görev almaktadır. İş yerinde telefonla iletişim veya sürekli sözlü talimat gerektiren pozisyonlar, işitme engelliler için zorluk yaratabileceğinden, işverenlerin bu konuda bilinçli olması ve alternatif iletişim yöntemleri sunması (örneğin görsel uyarılar, yazılı talimatlar, işaret dili bilen personel istihdamı) istihdamın sürdürülebilmesi için faydalıdır.

.....

⁴ Türkiye İstatik Kurumu (Erişim: 28.08.2025), Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması (2010). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ozurlulerin-Sorun-ve-Beklentileri-Arastirmasi-2010-6370>

Türkiye’de işitme engelli nüfusun genel nüfusa oranı da ancak birkaç yüzde ile ifade edilebilmektedir.⁵ TÜİK verilerine dayalı araştırmalar, 15+ yaştaki bireylerin %3,1’inin ciddi düzeyde işitme sorunu yaşadığını göstermektedir. Bu oranın büyük bölümü ileri yaşlarda ortaya çıkan duyma kaybını da içermektedir; doğuştan veya çocukluk çağında işitme engeli olanların genel nüfus içindeki payı nispeten düşüktür. İşitme engelli bireylerin toplum hayatına tam katılımını kolaylaştırmak için son yıllarda televizyon yayınlarında altyazı ve işaret dili çevirisi uygulamaları artmıştır. Kamu kurumlarının düzenlediği bazı büyük toplantı ve etkinliklerde işaret dili tercümanı bulundurulmaya başlanması da olumlu bir gelişmedir. Bununla birlikte, gündelik hayatta işitme engelliler hâlâ iletişim bariyerleriyle karşılaşabilmektedir. Örneğin, acil durum hatlarına işaret diliyle veya SMS ile ulaşma imkânı henüz tam olarak yaygınlaşmamıştır. Bu engellerin kaldırılması, işitme engelli bireylerin eğitimden çalışma hayatına ve sosyal etkinliklere kadar her alanda daha eşit koşullarda yer alabilmeleri için şarttır.

Zihinsel Engellilik

Zihinsel engellilik, bireyin genel zihinsel fonksiyonlarında ve uyumsal davranışlarında önemli derecede sınırlılık olması durumudur. Bu terim genellikle entelektüel yetersizlik veya gelişimsel gerilik olarak da ifade edilir ve tipik olarak 18 yaşından önce ortaya çıkar. Down sendromu, otizm spektrum bozukluğunun ağır formları, doğum sırasında beynin oksijensiz kalması sonucu oluşan hasarlar veya genetik metabolik bozukluklar, zihinsel engelliliğe yol açabilen durumlardandır. Zihinsel engelli bireyler, öğrenme ve problem çözme becerilerinde akranlarından daha yavaş olabilir ve yaşamları boyunca destekleyici eğitime ve bakıma ihtiyaç duyabilirler. Bu bireylerin eğitim, çalışma ve günlük yaşam etkinliklerine katılımı için özel düzenlemeler ve sürekli destek gerekebilir.

Eğitimde, zihinsel engelli öğrenciler için müfredatın bireyselleştirilmesi ve özel eğitim yöntemlerinin kullanılması esastır. Türkiye’de bu amaçla hizmet veren özel eğitim okulları ve sınıfları bulunmaktadır. Ağır düzeyde zihinsel engelli öğrenciler genellikle özel eğitim okullarında temel yaşam becerileri ve temel akademik bilgiler alırken, hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrencilerden; bireysel özellikleri, eğitim performansları, sınıf içi uyum becerileri ve Rehberlik ve Araştırma Merkezleri tarafından yapılan psiko-eğitsel değerlendirme sonuçları doğrultusunda uygun bulunanlar, kaynaştırma/bütünleştirme uygulamaları kapsamında akranlarıyla birlikte eğitim alabilmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı verilerine göre, son yıllarda kaynaştırma (bütünleştirme) eğitimi alan engelli öğrenci sayısı artmaktadır. Bu artış, özel eğitim öğretmenlerinin ve rehberlik hizmetlerinin okullarda yaygınlaşmasıyla desteklenmektedir. Bununla birlikte, zihinsel engelli çocukların önemli bir bölümü hâlâ eğitim hizmetlerinden yeterince yararlanamamakta veya eğitim çağını tamamlamadan okuldaki ayrılmaktadır.

.....

⁵ T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2022), Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Şubat 2022.

Nitekim ülkemizde engelli bireylerin ilkokuldan sonra okulu terk etme oranı %60 gibi yüksek bir düzeydedir; oysa Avrupa Birliği ülkelerinde bu oran yaklaşık %25’tir.⁶ Bu durum, özellikle zihinsel engelli gençlerin, eğitimde hedeflenen seviyelere ulaşamadığına işaret etmektedir.

Zihinsel engelli bireylerin istihdam olanakları da sınırlıdır. Pek çoğu eğitim hayatını erken terk ettiğinden ve mesleki eğitim fırsatlarına erişemediğinden, vasıfsız işlerde dahi iş bulmakta güçlük çekebilmektedir. Türkiye’de zihinsel engelli yetişkinlerin büyük çoğunluğu ekonomik olarak ailelerine bağımlı durumdadır ve sosyal hizmetler kapsamında engelli aylığı, evde bakım desteği gibi yardımlara ihtiyaç duymaktadır.

Dil ve Konuşma Engelliliği

Dil ve konuşma engelliliği, bireyin konuşma seslerini üretme, dili anlama veya ifade etme becerisinde yaşadığı önemli güçlükleri kapsar. Bu durum kekemelik, artikülasyon bozuklukları, gelişimsel dil gecikmeleri veya afazi gibi çok farklı biçimlerde ortaya çıkabilir. Dil ve konuşma engeli olan bireyler, iletişim kurmada güçlük çektikleri için eğitimde ve sosyal hayatta dezavantaj yaşayabilirler. Erken tanı ve müdahale, dil ve konuşma engelli çocuklar için kritik önemdedir; konuşma terapisi ve özel eğitim desteğiyle bu çocukların iletişim becerileri geliştirilebilir.

Eğitim alanında, dil ve konuşma engelli öğrenciler için özel eğitim hizmetleri ve bireyselleştirilmiş eğitim planları uygulanmalıdır. Konuşma terapistlerinin eğitim sisteminde etkin rol alması ve öğretmenlerin bu öğrencilerle uygun iletişim tekniklerini kullanmaları önemlidir. Türkiye’de dil ve konuşma terapistlerinin sayısı giderek artsa da hâlâ bu alandaki ihtiyacı tam olarak karşılamak zordur. Özellikle kırsal bölgelerde ve küçük yerleşim yerlerinde konuşma terapisi hizmetlerine erişim kısıtlı olabilmektedir. Bu durum, erken çocukluk döneminde müdahale edilmediğinde dil engelinin ileriki eğitim yaşamında daha büyük sorunlara yol açabilmesine neden olur. İş yaşamında, dil ve konuşma engelli bireyler genellikle yazılı iletişimin ağırlıklı olduğu veya iletişim gereksiniminin daha az olduğu alanlarda çalışmayı tercih etmektedir. Örneğin bazı dil engelli bireyler, yazılı metinlere dayalı işler, bilgisayar programcılığı veya el becerisine dayalı mesleklerde başarılı olabilmektedir. Ancak hizmet sektörü gibi sürekli sözlü iletişim gerektiren iş alanlarında zorlanmaları olasıdır. İşverenlerin, dil ve konuşma engelli çalışanların iletişim ihtiyaçlarına yönelik farkındalık geliştirmesi ve gerektiğinde alternatif iletişim yöntemleri (yazılı talimatlar, elektronik iletişim araçları vb.) sunması, bu bireylerin istihdamda kalıcılığı açısından faydalı olacaktır.

Ruhsal ve Duygusal (Psikososyal) Engellilik

Ruhsal ve duygusal engellilik, bireyin düşünce, duygu ve davranışlarında süreğen ve ağır bozulmalara yol açan psikiyatrik durumları ifade etmektedir. Şizofreni, bipolar bozukluk, ağır depresyon, travma sonrası stres bozukluğu gibi rahatsızlıklar uzun süreli ve yineleyici seyirleriyle bireylerin sosyal işlevselliğini ciddi biçimde

.....

⁶ T24 (Erişim: 26.05.2025). Avrupa Birliği’nde engellilerin yoksulluk riski yüzde 29,9 iken Türkiye’de bu oran 77,1 (2022). <https://t24.com.tr/haber/hdp-li-kerestecioglu-avrupa-birligi-nde-engellilerin-yoksulluk-riski-yuzde-29-9-iken-turkiye-de-bu-oran-77-1,1033545>

etkileyebilir. Bu tür ruh sağlığı sorunları yaşayan bireyler, toplum içinde damgalanma (stigma) ve ayrımcılıkla karşılaşma riski altındadır. Ayrıca bu bireylerin eğitim hayatlarını sürdürmeleri veya istihdama girmeleri, gerekli psiko-sosyal destek sağlanmadığında zorlaşmaktadır.

Son yıllarda, ruhsal ve duygusal engelli bireylerin toplum temelli hizmetlerle desteklenmesi yönünde politikalar geliştirilmektedir. Özellikle şizofreni ve benzeri tanılara sahip bireyler için hastane yerine toplum içinde destek ve rehabilitasyon hizmeti sunmayı amaçlayan Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri birçok ilde açılmıştır. Bu merkezler, ruhsal ve duygusal engelli bireylere düzenli psikiyatrik tedavi, rehabilitasyon, sosyal beceri eğitimi ve aile desteği gibi hizmetler vermektedir. Ancak bu hizmetlerin ülke genelindeki yaygınlığı henüz istenen düzeyde değildir. Özellikle kırsal kesimde veya küçük yerleşim birimlerinde yaşayan ruhsal engelli bireyler, hâlâ yeterli hizmete erişemebilmektedir.

Eğitim ve istihdam alanında, ruhsal ve duygusal engelli bireylerin durumu değişkendir. Bazı ruh sağlığı sorunlarında bireyler destekleyici tedaviyle eğitim ve iş hayatına devam edebilirken, bazı ağır durumlarda ise süreklilik sağlamak güç olabilir. İşyerlerinde ruhsal ve duygusal engelli bireylerin ihtiyaçlarına duyarlı bir yaklaşım, esnek çalışma düzenlemeleri ve psikososyal destek, bu bireylerin işlerini sürdürebilmelerine katkı sağlayabilir.

Toplumda ruhsal ve duygusal engelli bireylere yönelik ön yargıların kırılması da büyük önem taşır. Ruhsal ve duygusal engellilik genellikle “görünmez engellilik” olarak değerlendirildiğinden, bu bireylerin yaşadığı zorluklar diğer engellilik türleri kadar fark edilmeyebilir. Farkındalık eğitimleri, kampanyalar ve medya aracılığıyla toplumda ruhsal hastalıklara ilişkin bilinç artırılmalı; bu bireylerin de eğitime, işe ve sosyal yaşama tam katılım hakkına sahip olduğu vurgulanmalıdır.

Kronik Hastalıklara Bağlı Engellilik

Kronik hastalıklara bağlı engellilik, uzun süreli sağlık koşullarının (örneğin diyabet, kalp hastalığı, kanser, multipl skleroz gibi) bireyde kalıcı yeti kayıplarına veya kısıtlılıklara yol açması durumudur. Kronik hastalığı olan bazı bireyler, hastalıklarının ileri evrelerinde fiziksel güç kaybı, hareket kısıtlılığı, görme-ışıtme kayıpları veya bilişsel bozulmalar yaşayarak engellilik deneyimi edinebilirler. Örneğin, ilerlemiş diyabet hastalarında görme kaybı veya uzuv kaybı (diyabetik retinopati, diyabetik ayak sonucu amputasyonlar) gerçekleşebilir; inme (felç) geçiren bireylerde hareket ve konuşma becerilerinde kalıcı hasarlar oluşabilir; kanser tedavileri sonrasında birey, bedensel fonksiyonlarında kalıcı değişikliklerle yaşayabilir.

Bu tür durumlar, genellikle kronik hastalığın tıbbi yönetimi ile engelliliğin getirdiği rehabilitasyon ihtiyaçlarının bir arada ele alınmasını gerektirir. Sağlık sisteminde kronik hastalığı olan engelli bireyler için hem tıbbi tedavi hem de fizik tedavi, rehabilitasyon, psikolojik danışmanlık gibi destekleyici hizmetlerin entegre sunulması önemlidir. Örneğin, inme sonrası engelli kalan bir birey için düzenli fizyoterapi, konuşma terapisi ve gerekiyorsa yardımcı cihazların temini (yürüteç, protez vb.) yaşam kalitesini artırabilir.

İş ve eğitim yaşamında kronik hastalıklara bağlı engelliliği olan bireylerin durumu, hastalığın seyrine bağlı olarak değişebilir. Bazı kronik hastalığı olan engelli bireyler, uygun tedavi ve makul uyarlamalar ile çalışma hayatına devam edebilirken, bazıları ise daha sınırlı bir yaşam sürdürmek durumunda kalabilir. İşverenlerin ve eğitim kurumlarının, kronik rahatsızlığı bulunan engelli bireylerin durumlarını anlayışla karşılaması ve gerekli esneklikleri sağlaması (örneğin tedavi günlerinde izin, uzaktan çalışma imkânı, sınavlarda ek süre tanınması gibi) bu bireylerin üretkenliklerini ve katılımlarını sürdürebilmeleri için kritik önemdedir.

Türkiye’de Engelliliğin Boyutu ve Toplumsal Görünümü

Türkiye’de engellilik verileri sınırlı olmakla birlikte, en kapsamlı çalışma 2011 yılında yapılmış ve 3 yaş üzeri nüfusta en az bir engeli olan bireylerin oranı %6,9 (yaklaşık 4,9 milyon kişi) olarak belirlenmiştir. Erkeklerde bu oran %5,9, kadınlarda %7,9’dur. Daha güncel doğrudan veri bulunmasa da TÜİK’in sağlık araştırmaları bazı göstergeler sunmaktadır. Örneğin, 15 yaş üstü bireylerde görme sorunu %5,1, ışıtme sorunu %3,1, yürüyememe %4,9, merdiven inip çıkamama %6,6, öğrenme veya hafıza sorunu %4,5 oranındadır.⁷ Bu veriler yaş ilerledikçe engellilik oranının arttığını göstermekte, DSÖ de yaşlı nüfusun artmasıyla engellilik oranlarının yükseleceğini öngörmektedir.

Toplumsal yaşamda engelli bireylerin karşılaştığı en temel sorunlardan biri ekonomik dezavantajlardır. Gelir düşüklüğü, yalnızca bireylerin yaşam standartlarını sınırlamakla kalmamakta; aynı zamanda sağlık hizmetlerine, rehabilitasyon süreçlerine, eğitim olanaklarına ve istihdam imkânlarına erişimi de olumsuz etkilemektedir. Bunun yanı sıra eğitim ve iş yaşamına katılım süreçlerinde cinsiyete bağlı farklılıkların belirgin olduğu görülmektedir. Engelli kadınlar, engelli erkeklere kıyasla hem kadın hem de engelli olmalarından dolayı daha dezavantajlı konumda bulunmaktadır. TÜİK’in Aralık 2021 verileri genel olarak iş gücüne katılımda kadın ve erkekler arasındaki farkı gösterirken; TÜİK tarafından Avrupa Birliği üye ülkeleri ile eş zamanlı olarak idari kayıtlara dayalı geniş kapsamlı bir örneklem araştırması şeklinde 2011 yılında gerçekleştirilen Nüfus ve Konut Araştırması, engelli kadınlar ve erkekler arasındaki farkı da göstermektedir. Bu araştırmalara göre ülkemizde iş gücüne katılma oranı erkeklerde %71,7, kadınlarda %34,5, toplamda ise %52,9’dur. En az bir engeli olan nüfusun iş gücüne katılma oranı ise erkeklerde %35,4, kadınlarda %12,5, toplamda da %22,1’dir.

İş Gücüne Katılım Oranı	Erkek	Kadın	Toplam
Engelli Nüfus	35,4	12,5	22,1
Genel Nüfus	71,7	34,5	52,9

Şekil 2. TÜİK 2021 ve Nüfus ve Konut Araştırması 2011 verilerine göre engelli ve genel nüfusun iş gücüne katılım oranı⁸

Bu durum, engellilik ve kadın erkek eşitsizliklerine yönelik özel politikalar gerektirmektedir.

.....

⁷ T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2021), Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Temmuz 2021.

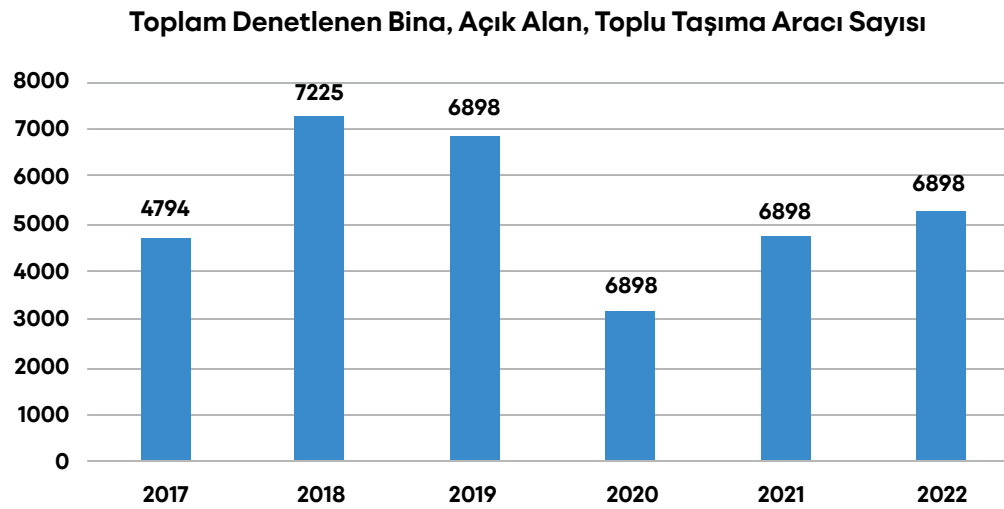
⁸ T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023), Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Nisan 2023.

Engelli kadınlara yönelik çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi, sığınma evlerinin koşullarının engelli erişimine uygun hale getirilmesi, boşanmış engelli kadınlara istihdamda öncelik sağlanması, engelli kadınların güçlenmesine ve toplumda kapsayıcı politikaların yerleşmesine katkı sağlayacaktır.

Dijital uçurum da engelli bireyler için ciddi bir sorundur. Görme, işitme ve ortopedik engellilerin internet ve teknolojiye erişimi daha düşüktür. Web siteleri ve dijital hizmetler erişilebilir değildir. Bazı gelişmeler (e-Devlet, bankacılık uygulamaları vb.) yapılmış olsa da, dijital okuryazarlık, uygun fiyatlı yardımcı teknolojiler ve evrensel tasarıma dayalı içerikler yaygınlaştırılmalıdır.

Kent Yaşamında Engellilik ve Erişilebilirlik

Engellilik, modern yaklaşımla bireysel bir tıbbi durumun ötesinde, bireyin çevresel ve toplumsal bariyerlerle etkileşimi sonucu ortaya çıkan karmaşık bir olgudur. BMEHS engelliliği; fiziksel, zihinsel, duysal ya da entelektüel farklılıkların bireyin toplumsal hayata tam katılımını engelleyen etmenlerle çarpışması sonucu ortaya çıkan bir durum olarak tanımlar. Bu bağlamda kent yaşamı, engelli bireylerin hak ve hizmetlere erişimi açısından belirleyici bir faktördür.

Şekil 3. Denetim dönemine göre Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonlarınca gerçekleştirilen denetim sayısı*

Kentlerde engellilik, fiziksel altyapı eksikliklerinden sosyal yaşamda dışlanma riski gibi çok yönlü sorunlara neden olmaktadır. Yüksek kaldırımlar, rampasız yapılar, dar kapılar ve asansörsüz kamu binaları gibi fiziksel engeller, tekerlekli sandalye kullanan bireyler için bağımsız yaşamı sınırlamakta; yetersiz görsel ve işitsel yönlendirme sistemleri ise görme ve işitme engelli bireylerin kent içindeki hareketliliğini zorlaştırmaktadır. Ulaşım sistemlerinde alçak tabanlı otobüslerin, sesli anonsların ve yaya yollarında hissedilebilir yüzeylerin eksikliği, engelli bireylerin kamusal alana erişiminde temel bariyerlerdendir. Dijital erişilebilirlik ayrıca kentsel

.....

* T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2020), Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Haziran 2020.

kapsayıcılığın ayrılmaz parçası haline gelmiştir. Web siteleri, mobil uygulamalar ve e-devlet hizmetlerinin görme, işitme veya bilişsel engelli bireyler için uyarlanması, bilgiye erişim hakkının bir gereğidir. Özellikle pandemi sonrası dijital dünya ile fiziksel dünyanın daha da iç içe geçmesi, dijital erişilebilirliğin kamusal katılımdaki rolünü artırmıştır. Uluslararası çerçevede BMEHS, Avrupa Birliği Erişilebilirlik Yasası ve DSÖ raporları, kamu hizmetlerinin, bina ve ulaşım altyapısının herkes için erişilebilir hale getirilmesini şart koşar. Türkiye’de ise 5378 sayılı Engelliler Kanunu ve 2030 Engelsiz Vizyon Belgesi bu hedefe yönelik stratejik adımlar içermektedir. Bu kapsamda öne çıkan örneklerden biri İzmir Büyükşehir Belediyesi’dir. Belediyenin uyguladığı “Kırmızı Bayrak” projesi, erişilebilirlik kriterlerini karşılayan yapılara sertifika verilmesini sağlarken, toplu taşıma filolarının alçak tabanlı ve rampalı sistemlerle donatılması, görsel-işitsel bilgilendirme altyapılarının güçlendirilmesi ve kamusal alanlarda engelli dostu düzenlemelerin artırılması yönünde önemli katkılar sunmaktadır.

“KIRMIZI BAYRAK”TA YER ALAN YILDIZLAR NEYİ TEMSİL ETMEKTEDİR?

1. Yıldız; erişilebilirlik hususunda Teknik Şartname’de belirtilen kriterlerin en az %60’ını sağlamış,
2. Yıldız; erişilebilirlik hususunda Teknik Şartname’de belirtilen kriterlerin en az %75’ini sağlamış,
3. Yıldız ise erişilebilirlik hususunda Teknik Şartname’de belirtilen kriterlerin en az %90’ını sağlamış olan kamuya açık faaliyet gösteren açık veya kapalı mekânlara ve ulaşım araçlarına verilen “Kırmızı Bayrak”ı temsil etmektedir.

Kentlerin, engellilerin iyilik hâllerinin korunduğu ve sürdürüldüğü yaşam alanları haline gelmesi, yalnızca teknik düzenlemeleri değil, zihinsel dönüşümleri de içeren bir toplumsal yeniden yapılanma gerektirir. Erişilebilirlik, bir hak olarak tüm planlama süreçlerine entegre edilmeli; kentler sadece mimari olarak değil, sosyal ve dijital olarak da kapsayıcı hale getirilmelidir.

Belediyeler ve Engellilik

Engellilik; tıbbi, çevresel ve toplumsal boyutlar taşıyan karmaşık bir olgu olması sebebiyle, yine çok farklı değişkenlerle tanımlanan kent yaşamında hak ve hizmetlere erişim bakımından çok boyutlu olarak ele alınması gereken bir olgudur.

BMEHS, engellilik olgusuna yaklaşımı şekillendiren temel unsurlar arasında; engel çeşitliliğini, engel durumlarının ağırlık derecesini ve engellilerin yoksulluk düzeyini vurgulamaktadır. Sözleşme, bu farklı boyutlar ve zorluklar çerçevesinde yerel yönetimlerin sorumluluklarını; engellilere yönelik toplumsal bilincin artırılması, fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojilerine ve hizmetlere eşit koşullarda erişimin sağlanması (md.9); engellilerin toplum içinde yaşama hakkından tam olarak yararlanabilmeleri (md.19), bağımsız hareket edebilmeleri (md.20), dinlenme, kültürel ve sportif faaliyetlere katılımlarının güvence altına alınması (md.30) için gerekli tedbirlerin alınması şeklinde tanımlamaktadır.

Engelliliğin kentlerdeki yansıması, fiziksel ve dijital erişilebilirlik sorunlarıyla birlikte sosyal dışlanma ve ayrımcılığı da kapsamaktadır. Avrupa Birliği'ne bağlı ülkelerde yapılan bir araştırmaya göre, kentte yaşayan engelli bireylerin %48'i kamusal alanlara erişimde fiziksel engellerle karşılaştıklarını belirtmiştir.¹⁰ Türkiye'de ise TÜİK verileri, engelli bireylerin sadece %6,3'ünün bağımsız hareket edebildiğini ortaya koymaktadır (TÜİK, 2021). Belediyeler, yerel düzeyde engelli bireylerin haklarının korunması ve hizmetlere eşit erişim sağlanması konusunda temel sorumluluğa sahip kamu kurumlarıdır. 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, belediyelere, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak için fiziksel erişilebilirlikten sosyal hizmetlere kadar çeşitli yükümlülükler getirmektedir. Bu kapsamda belediyeler, kentsel altyapıyı erişilebilir hale getirmekle; ulaşım, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin engelli bireylere uygun şekilde sunulmasından sorumludur. İzmir Büyükşehir Belediyesi, bu alanda örnek uygulamalar geliştirerek engelliliğe duyarlı yerel yönetim anlayışını kurumsallaştırmaya çalışmaktadır. Kırmızı Bayrak uygulaması, erişilebilirliği belgeleyen öncü bir sistemdir. Ayrıca tekerlekli sandalye dostu alçak tabanlı otobüsler, akustik trafik sinyalleri ve kabartma yüzeyler gibi uygulamalarla kent içi hareketlilik artırılmaya çalışılmaktadır. Tekerlekli Sandalye Bakım Onarım İstasyonunda; tekerlekli sandalyesinin arızalanması sebebiyle hareketliliği kısıtlanan engellilere, tekerlekli sandalye bakım onarım hizmeti sunularak kent yaşamına bağımsız katılımları desteklenmektedir. Engelsiz İzmir projeleri kapsamında Eşrefpaşa Hastanesi'nde görme engellilere yönelik betimlemeli sesli yönlendirme sistemleri kurulmuş; engelli bireyler için sosyal etkinlikler ve eğitim programları sunulmuştur. Ayrıca işitme engellilerin belediyeye talep ve şikâyetlerini kimseden destek almaksızın iletebilmeleri için işaret dili tercümanları ile hizmet verilecek Sessiz Destek Çözüm Merkezi'nin açılmasının hazırlık çalışmaları devam etmektedir.

Sonuç olarak, belediyelerin engellilik politikalarını hak temelli ve kentsel kapsayıcılık ilkesiyle yürütmesi, engelli bireylerin kent yaşamına eşit katılımının temel şartıdır. Bu amaca ulaşmak için sadece fiziksel düzenlemeler değil, toplumun bakış açısının da dönüşmesi gerekmektedir.

.....

¹⁰ European Disability Forum, 2020.

Afet ve Engellilik

Afet; 'toplumun tamamı veya belli kesimlerini fiziksel, psikolojik, ekonomik ve sosyal olarak etkileyen, ekolojik, tıbbi, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı, doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay' olarak tanımlanabilmektedir (Dedeoğlu, 2023¹¹; Arslan, 2023¹²). Ancak afet sadece gerçekleşen olaydan değil, olayın ardından yaşanan karmaşa ve belirsizlik halinden de oluşmaktadır. Dolayısıyla afetlere hazırlık bir olaya değil, bir süreçte hazır olmayı işaret etmektedir.

Toplumlara ve yaşamı farklı yönlerle ve derinden etkileyen afetlerde, afetin olmadığı durumlarda da çeşitli hak ve hizmetlere erişimde eşitsizlik yaşayan engellilerin daha derin, çeşitli ve zorlu sorunlarla yüz yüze kaldığı bir gerçektir. Bu sebeple afet sürecinde engellilere yönelik geliştirilecek hizmet ve politikaların geniş bir yelpazede düşünülmesi gerekmektedir. 2030 Engelsiz Vizyon Belgesinde 'afet ve insani bakımdan acil durumlara ilişkin risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme çalışmalarının engelliler açısından içermeci ve sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirilmesinin amaçlandığı' ve bu amaca uygun faaliyet adımları belirtilmiştir. Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği de afet ve acil durum toplanma alanlarının tespiti, bu alanların vatandaşlara duyurulması, afetlerde, geçici barınma alanı, afet ve acil durum toplanma alanı olarak kullanılabilecek mevcut pazaryeri, park, bahçe ve yeşil alanların altyapılarının kullanılabilir hâle dönüştürülmesinden bahsetmektedir. Bu alanların belirlenmesi, dönüştürülmesi esnasında engellilerin ihtiyaçları gözetenilerek hazırlanması gerekmektedir.

Afetlerin engelliler için riskini azaltmak oldukça yaşamsal ve önemli olmakla beraber, afetin yaratabileceği engelleri önlemek için de çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir. Bu sebeple İzmir Büyükşehir Belediyesinin yürüttüğü Afet Portalı, Acil İzmir, Acil Durum Bilgi Sistemi, Akıllı İhbar Sistemi, Belediyeler için Orman Yangını Acil Eylem Planı gibi çalışmalar engellilerin afet sürecindeki ihtiyaçlarını tespit edebilmek ve gidermek, afet sürecinde engellilere yönelik müdahaleyle ilgili halkı bilgilendirmek ve afetin yaratabileceği engelleri önleyebilmek amacıyla yapılmış önemli çalışmalardır.

Dolayısıyla afet sürecinde engellilere yönelik hizmetler sadece afet anıyla ilgili faaliyetleri değil, afet öncesi eğitim, bilgilendirme, önlem, kentsel planlama, afet sonrası planlama, tasarım, rehabilitasyon, ayni ve nakdi yardım hizmetlerini de kapsayacak şekilde düşünülmelidir.

.....

¹¹ Dedeoğlu, N., (2023), Afetler: Tanımlar, Kavramlar, Sınıflamalar. P. Okyay ve E. Öntaş (Eds.), Afetler ve Halk Sağlığı, s. 5-10. Hipokrat Yayıncılık.

¹² Arslan, E., (2023), Afetlerde Bulaşıcı Hastalıklardan Korunma. P. Okyay ve E. Öntaş (Eds.), Afetler ve Halk Sağlığı, s. 197-208. Hipokrat Yayıncılık.

Güzel Örnekler ve Uygulamalar

Günümüzde engelli bireylerin toplumsal yaşama eşit ve etkin bir biçimde katılabilmesi, yerel yönetimlerin ve kamu politikalarının öncelikli hedeflerinden biri hâline gelmiştir. Bu çerçevede, farklı ülkelerde uygulamaya konulan yenilikçi projeler, kapsayıcı şehircilik anlayışının somut birer göstergesi olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, çeşitli şehirlerde engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmaya yönelik geliştirilen iyi uygulama örneklerine yer verilmiştir.

1. Melbourne, Avustralya: Beacon Tabanlı Navigasyon Sistemi

Melbourne kentindeki Southern Cross tren istasyonunda hayata geçirilen beacon tabanlı navigasyon sistemi, özellikle görme engelli bireylerin mekânsal yön bulma sürecine katkı sunmaktadır. Akıllı telefonlar aracılığıyla sesli yönlendirme sağlayan bu sistem, istasyon içerisinde güvenli ve bağımsız hareketliliği mümkün kılmaktadır (The Guardian, 2018).¹³

2. Seattle, ABD: AccessMap Uygulaması

Seattle şehrinde geliştirilen AccessMap uygulaması, hareket kabiliyeti sınırlı bireylerin kent içi hareketliliğini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Uygulama, eğim, kaldırım yüksekliği ve yol durumu gibi kriterleri analiz ederek kullanıcıya en erişilebilir rotaları sunmaktadır (The Guardian, 2018).

3. Singapur: Evrensel Tasarım İlkelerinin Uygulanması

Singapur, yeni kentsel gelişim projelerinde Evrensel Tasarım ilkelerini esas alarak herkes için erişilebilir yaşam alanları oluşturmayı hedeflemektedir. CapitaGreen gibi yapılar, engelli bireylerin kullanımına uygun biçimde tasarlanmış örneklerden biridir (The Guardian, 2018).

4. Chester, Birleşik Krallık: Tarihî Alanların Erişilebilirliği

Chester şehri, tarihî dokusunu koruyarak erişilebilirlik uygulamalarına öncülük eden bir örnektir. Kent, surlara rampa eklentileri ve farklı mekânsal ve fiziksel düzenlemeler yoluyla engelli bireylerin bu mekânlara erişimini mümkün kılmıştır.

5. Paris, Fransa: 2024 Paralimpik Oyunları Öncesi Dönüşüm Çalışmaları

2024 Paralimpik Oyunları öncesinde Paris şehri, kamu binaları, kaldırımlar ve toplu taşıma sistemleri dâhil olmak üzere pek çok alanda erişilebilirlik iyileştirmeleri gerçekleştirmiştir. Ancak metro sisteminde hâlen yapısal sınırlılıklar mevcuttur (Condé Nast Traveler, 2024).¹⁴

6. Nairobi, Kenya: Ace Mobility Girişimi

Geleneksel toplu taşıma sistemlerinin engelli bireyler açısından yetersiz olduğu Nairobi’de, Ace Mobility adlı sosyal girişim, özel olarak modifiye edilmiş ulaşım araçlarıyla hizmet vermektedir.

¹³ The Guardian (Erişim: 30.04.2025). What would a truly disabled-accessible city look like? (2018). <https://www.theguardian.com/cities/2018/feb/14/what-disability-accessible-city-look-like>

¹⁴ Condé Nast Traveler (Erişim: 30.04.2025). Paris prioritised accessibility ahead of the Olympics – but have they delivered? (2024). <https://www.cntraveller.com/article/paris-prioritised-accessibility-ahead-of-the-olympics-but-have-they-delivered>

Bu araçlar, bireysel ihtiyaçlara göre tasarlanmış olup kent içi erişilebilir ulaşımın önünü açmıştır (AP News, 2024).¹⁵

7. Brisbane, Avustralya: 2032 Olimpiyatları ve Paralimpik Oyunları Öncesi

Eylem Planları

Brisbane, 2032 Olimpiyatları sürecine hazırlanırken, altyapı ve ulaşım sistemlerini evrensel tasarım prensiplerine uygun şekilde yeniden düzenlemeyi hedeflemektedir. Şehir yönetimi, Brisbane’ı dünyanın en erişilebilir kentlerinden biri hâline getirmeyi amaçlamaktadır (Parliament of Australia, 2023).¹⁶

8. Wheelmap.org ve AXS Map: Dijital Erişilebilirlik Haritaları

Wheelmap.org ve AXS Map gibi dijital platformlar, erişilebilir mekânların haritalanması ve değerlendirilmesini sağlayarak engelli bireylerin seyahat planlamasında önemli bir bilgi kaynağı sunmaktadır. Bu platformlar, kullanıcı katılımına dayalı bilgi üretimiyle erişilebilirlik alanında kolektif bir veri bankası oluşturmaktadır.

Sunulan örnekler, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam katılımının sağlanmasında yerel yönetimlerin ve dijital teknolojilerin ne denli önemli rol oynadığını göstermektedir. Erişilebilirlik, yalnızca fiziksel dönüşümleri değil; aynı zamanda sosyal adaleti ve kapsayıcı kalkınmayı da beraberinde getiren bütüncül bir yaklaşımdır. Bu çerçevede, söz konusu uygulamaların farklı şehir ve ülkelere örnek teşkil edebilecek nitelikte olduğu değerlendirilmektedir.

Kültür Sanat ve Engellilik

Engellilik, uzun yıllar boyunca tıbbi model çerçevesinde değerlendirilen, bireyin eksikliği ya da yetersizliği olarak görülen bir olgu olmuştur. Ancak son yıllarda sosyal modelin yükselişiyle birlikte engellilik, toplumsal yapıların birey üzerindeki etkilerini dikkate alan bir anlayışla ele alınmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, kültür ve sanat, engelli bireylerin kamusal alandaki temsillerini ve özneleşme süreçlerini anlamak açısından kritik bir alan sunmaktadır.

1. Engellilik ve Kültürel Temsil

Engelli bireylerin kültürel alanda nasıl temsil edildiği, toplumsal algının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynar. Medyada, edebiyatta ve sahne sanatlarında engelli karakterler genellikle “ilham kaynağı”, “acı dolu hayatlar” ya da “trajik figürler” olarak konumlandırılmaktadır. Bu temsil biçimleri, stereotiplerin yeniden üretimine yol açmakta ve engelli bireylerin öznel deneyimlerinin görünmemesine neden olmaktadır.

¹⁵ AP News (Erişim: 30.04.2025). Why people with disabilities in Nairobi are looking beyond public transport to navigate busy city (2024). <https://apnews.com/article/kenya-disability-transport-d915bed7a3556adaab6332f526aac1f5>

¹⁶ Parliament of Australia (Erişim: 30.04.2025). Chapter 2-The shape of the Brisbane 2032 Olympic and Paralympics Games, with nine years to go (2023). https://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Senate/Rural_and_Regional_Affairs_and_Transport/PreparednessforGames/Second_interim_report/Chapter_2_-_The_shape_of_the_Brisbane_2032_Olympic_and_Paralympics_Games_with_nine_years_to_go

2. Sanatın Dönüştürücü Gücü ve Engellilik

Sanat, yalnızca temsil değil aynı zamanda dönüşüm üretme kapasitesine sahiptir. Engelli sanatçılar tarafından üretilen eserler, engelliliğe dair alternatif anlatılar sunarak normatif estetik anlayışlara meydan okumaktadır.

Engelliliğin yalnızca bir “konu” olarak değil, estetik ve anlatı biçimi olarak da sanat üretiminde yer alması, kapsayıcılık açısından önemli bir adımdır.

3. Erişilebilirlik ve Kültürel Katılım

Engelli bireylerin sanatsal üretilere erişimi yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ekonomik, dilsel ve dijital erişimle de ilgilidir. Müzelerde sesli betimlemeler, tiyatrolarda işaret dili çevirileri, dijital platformlarda altyazı uygulamaları gibi düzenlemeler, kültürel hakların kullanımını mümkün kılmaktadır. Tüm sanat kurumlarının “erişilebilirlik” kavramını yalnızca teknik bir zorunluluk değil, etik bir sorumluluk olarak görmeleri gerekmektedir.

4. Yerel Yönetim Uygulaması Olarak İzmir Büyükşehir Belediyesi

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi (BŞB) Kanunu'nda (2004), “engellilere yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek...meslek ve beceri kazandırma kursları açmak...bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapmak” BŞB'lerin görevleri arasında yer almaktadır. Engelli merkezleri oluşturmak, BŞB başkanının görevlerinden biridir (md. 18). İzmir Büyükşehir Belediyesi, kültür-sanat alanında engellilik perspektifini entegre eden öncü yerel yönetimlerden biridir. “Herkes İçin Erişilebilir Kültür” ilkesi doğrultusunda, tiyatro ve konser etkinliklerinde işaret dili çevirileri sağlanmakta, görme engelliler için sesli betimleme hizmetleri sunulmakta, fiziksel erişimi kolaylaştıran mekân düzenlemeleri yapılmaktadır. Engelli Çalışmaları Şube Müdürlüğü, Örnekköy'de bulunan İzmir Dokunulabilir Engelsiz Modern Sanatlar Müzesi aracılığıyla önemli bir örnek sunmaktadır. Müze bünyesinde Modern Sanatlar Dönemi ressamalarının eserleri, asıllarına uygun biçimde seramik kabartma tablolar olarak yeniden üretilmiş; karekod uygulamasıyla görme engelliler için sesli betimleme, işitme engelliler için ise işaret diliyle anlatım sağlanarak erişilebilir hale getirilmiştir. Ayrıca kültürel katılımın güçlendirilmesine yönelik atölye, sergi ve etkinlikler düzenlenmektedir. İzmir Sanat, Ahmed Adnan Saygun Sanat Merkezi gibi mekânlar, kapsayıcı kültürel üretimlerin desteklenmesi açısından önemli örnekler sunmaktadır. Bu bağlamda İzmir modeli, engelliliği yalnızca sosyal destek alanı değil, kültürel hakların bir parçası olarak ele alan bir yaklaşım ortaya koymakta; sanatı hem ifade aracı hem de toplumsal dönüşüm aracı olarak değerlendirmektedir.

5. Katılımcı Sanat Pratikleri ve Toplumsal Dönüşüm

Topluluk temelli sanat uygulamaları, engelli bireylerin yalnızca izleyici değil, aktif üretici olarak süreçte yer almalarını mümkün kılmaktadır. Tiyatro atölyeleri, kolektif sanat projeleri ve deneyim temelli etkinlikler, bireylerin hem kendilerini ifade etmelerine hem de toplumsal görünürlük kazanmalarına olanak tanımaktadır.

Engellilik ve sanat ilişkisi, yalnızca temsil düzeyinde değil, toplumsal eşitlik, hak temelli yaklaşımlar ve etik sorumluluklar çerçevesinde de ele alınmalıdır. Yerel yönetimlerin kültür politikaları, kapsayıcı sanat pratiklerinin sürdürülebilirliği açısından belirleyici rol oynamaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi örneği, kültür-sanat alanında erişilebilirliği artırmak ve engelli bireylerin yaratıcı potansiyelini desteklemek adına etkili bir model sunmaktadır. Bu doğrultuda, engelliliğin kültürel bir hak meselesi olarak ele alınması ve kültür politikalarının bu anlayışla yeniden şekillendirilmesi gerekmektedir.

Yasal Mevzuatlar, Haklar ve Engellilik

Engellilik olgusu, yalnızca bireysel sağlık durumu ya da fizyolojik farklılıklar bağlamında ele alınamayacak kadar çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Toplumsal dışlanma, yapısal eşitsizlikler ve ayrımcılık biçimleriyle iç içe geçmiş bu durum; sosyolojik, psikolojik ve hukuki perspektiflerden bütüncül bir şekilde değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, engelli bireylerin insan hakları temelinde korunması ve desteklenmesi gerek uluslararası insan hakları rejimi gerekse ulusal mevzuat kapsamında çok boyutlu bir düzenleme alanı oluşturmaktadır.

1. Uluslararası Hukukta Engelli Hakları

Engelli bireylerin haklarının uluslararası düzeyde tanınması, özellikle BMEHS ile kurumsal bir çerçeveye kavuşmuştur.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi

Türkiye'nin 2009 yılında taraf olduğu bu sözleşme, engelli bireylerin bağımsız yaşama, eğitim, sağlık, istihdam, erişilebilirlik ve siyasal yaşama katılım gibi alanlarda ayrımcılıktan uzak biçimde haklardan yararlanmasını güvence altına almaktadır. Sözleşme, taraf devletlere yalnızca pasif koruma değil, aynı zamanda hakların yaşama geçirilmesine yönelik pozitif yükümlülükler de yüklemektedir.

2. Türkiye’de Engelli Haklarına Yönelik Mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası başta olmak üzere, çok sayıda yasal düzenleme, engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını ve haklardan eşit biçimde faydalanmalarını hedeflemektedir. Özellikle 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (2005), bu alandaki temel yasal dayanağı oluşturmaktadır.

5378 sayılı Engelli Hakları Kanunu

Söz konusu yasa, engellilere yönelik hizmet sunumunun hak temelli bir yaklaşımla gerçekleştirilmesini ve kamu kurumlarının bu doğrultuda yükümlülük üstlenmesini öngörmektedir.

Bununla birlikte, İş Kanunu, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve çeşitli yönetmelikler de engelli bireylerin çalışma yaşamına katılımı, sosyal güvenlikten faydalanma hakları ve engelliliğe dayalı ayrımcılığın önlenmesi gibi alanlarda düzenlemeler içermektedir. Ayrıca, Ulusal Erişilebilirlik Stratejisi ve Eylem Planı (2020–2025) gibi politika belgeleri, yasal normların uygulanabilirliğini sağlama ve toplumsal dönüşümü teşvik etme yönünde önemli adımlar sunmaktadır.

Dolayısıyla, hazırlanan Engelli Hizmetlerine Yönelik İzmir Yaklaşımı ve Eylem Planı'nın uygulanabilirliğinin yasal dayanaklarını; Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, Ulusal Erişilebilirlik Stratejisi ve Eylem Planı (2020–2025), ilgili iş ve sosyal güvenlik mevzuatları oluşturmaktadır.

3. Hak Temelli Yaklaşım ve Uygulamadaki Sorunsallar

Modern engellilik politikaları, bireyi yardım nesnesi değil, hak sahibi bir özne olarak konumlandıran hak temelli yaklaşım üzerine inşa edilmiştir. Bu yaklaşım, engelli bireylerin karar alma süreçlerine katılımını, kendi yaşamlarına ilişkin belirleyici olmalarını ve kapsayıcı bir toplum inşasını merkeze almaktadır. Ne var ki, yasal mevzuatın varlığı tek başına yeterli olmayıp, bu düzenlemelerin uygulamaya yansımada önemli yapısal sorunlar bulunmaktadır. Fiziksel çevredeki erişilebilirlik eksiklikleri, sosyal hizmet sunumundaki tutarsızlıklar ve toplumsal tutumlara ilişkin önyargılar, engelli bireylerin gündelik yaşamlarında çeşitli dışlayıcı pratiklerle karşılaşmalarına neden olmaktadır.

Engelli bireylerin haklarını güvence altına alan yasal düzenlemeler, yalnızca hukuki normlar değil; aynı zamanda toplumsal adaletin inşasında kilit rol oynayan kurumsal araçlardır. Bu doğrultuda, yasal mevzuatın etkinliği, yalnızca metin düzeyinde değil; uygulama mekanizmaları, kamu farkındalığı ve toplumsal dönüşüm dinamikleriyle birlikte ele alınmalıdır. Engellilikle ilgili politikaların sürdürülebilir kılınması, yalnızca devletin değil, aynı zamanda sivil toplum kuruluşları, akademik kurumlar ve bireylerin ortak sorumluluğudur.

B. TEMEL PRENSİPLER

Erişilebilirlik

21. yüzyılda hızı artan kentleşme, kentte yaşayan her birey için erişilebilirlik konusunu gündeme getirmektedir. Erişilebilir bir kent, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yaşantının öncülü olmaktadır. Erişilebilir kent, bireylerin bağımsız, eşit, kesintisiz ve sürdürülebilir bir şekilde katılım gösterebildiği yaşam alanlarını ifade etmektedir. Engellilik bağlamında da erişilebilirlik, engellilerin gündelik yaşama, tüm boyutlarıyla bağımsız ve eşit şekilde katılması anlamını taşımaktadır. BMEHS'ye göre de engelli bireyler bağımsız olarak yaşayabilmeli, topluma dâhil olabilmeli, nerede ve kimle yaşayacağını seçebilmeli, evde ve toplumda destek alabilmelidir (Madde 19). Engelli bireyler için kentlerin erişilebilir şekilde tasarlanabilmesiyle ilgili dünyada ve Türkiye'de çeşitli yasal düzenlemeler bulunmaktadır.

Uluslararası Perspektif

Engelli bireylerin haklarının korunması ve erişilebilirliğin sağlanması, küresel ölçekte insan hakları temelinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda, BM tarafından 2006 yılında kabul edilen BMEHS, engelli bireylerin diğer bireylerle eşit haklara sahip olduğunu belirtmiş ve bu hakların tam olarak kullanılabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasını taraf devletlere yükümlülük olarak getirmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası tarafından 2011 yılında yayımlanan World Report on Disability (Engellilik Hakkında Dünya Raporu) başlıklı rapor, engelli bireylerin eğitim, sağlık hizmetleri, istihdam ve sosyal hizmetlere erişimde ciddi zorluklarla karşılaştığını ortaya koymaktadır. Rapora göre, engelli bireyler sağlık hizmetlerine erişimde iki kat daha fazla zorluk yaşamakta, eğitim seviyeleri ise toplum geneline kıyasla daha düşük kalmaktadır.

Türkiye'de Engelli Erişilebilirliği

Türkiye, BMEHS'yi 2007 yılında imzalamış, 2009 yılında ise onaylamıştır. Bu süreci desteklemek amacıyla 2005 yılında 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kapsamında engelli bireylerin eğitim, istihdam, sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerine erişiminin sağlanması ve toplumsal yaşama eşit katılımlarının desteklenmesi amaçlanmaktadır (Resmî Gazete, 2005).¹⁷

Bununla birlikte, akademik çalışmalar Türkiye'de engelli bireylerin hâlen ciddi erişilebilirlik sorunları yaşadığını göstermektedir. Örneğin, yapılan bir çalışmada katılımcıların %68'inin yaşadıkları çevrede (sokaklar, binalar, yollar vb.) fiziksel erişim sorunları olduğunu ifade ettikleri belirtilmiştir.¹⁸

.....

¹⁷ Mevzuat Bilgi Sistemi (Erişim: 12.05.2025). Engelliler Hakkında Kanun (2005). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

¹⁸ Türkiye İstatik Kurumu (Erişim: 28.08.2025). Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması

İzmir Büyükşehir Belediyesi Uygulamaları

Yerel yönetimlerin, engelli bireylerin toplumsal yaşama eşit katılımını sağlamadaki rolleri büyüktür. İzmir Büyükşehir Belediyesi, engelli yurttaşlara yönelik sosyal, kültürel ve rehabilitasyon temelli hizmetleri Konak, Karabağlar (Yurtoğlu) ve İnciraltı'nda bulunan Engelli Hizmet Merkezleri aracılığıyla sunmaktadır. Bu merkezlerde; özel eğitim, sanat, spor, müzik, farkındalık çalışmaları gibi etkinliklerin yanı sıra psikososyal danışmanlık da sağlanmakta, bireylerin bağımsız yaşam becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Engellilerin gündelik yaşamda karşılaştıkları engeller konusunda toplumun tüm kesimlerini uygulamalı eğitimlerle bilinçlendirmek ve engelli farkındalığı yüksek kentli profili oluşturmak amacıyla kurulan ve Türkiye'de ilk olma özelliği taşıyan Örnekköy ve Limontep'e'de bulunan Farkındalık Merkezlerinde hem toplumun geneline hem de kurum içi personele eğitimler verilmektedir. Bu hizmetlerin yanı sıra İnciraltı Hortikültürel Terapi Bahçesinde çeşitli gruplarla atölyeler ve etkinlikler gerçekleştirilmekte; birey ve toplum düzeyinde farkındalık geliştirilmesi için çeşitli programlarla 6-10 yaş grubu çocuklara yönelik, yaparak ve yaşayarak öğrenip doğanın bir parçası olmayı hedefleyen "Doğa Temelli Müdahale Programı" uygulanmaktadır. Bu farkındalık çalışmalarına ek olarak, nöroçeşitliliğe dair bilginin ve duyarlılığın artırılması, kent içi yaşamda görünmez engeli olanların daha rahat hareket edebilmesi ve hizmetlerin kapsayıcılığının artırılması hedefleriyle hayata geçirilmesi planlanan bir sembol/simgе uygulaması üzerinde çalışılmaktadır. Örnekköy'de yer alan İzmir Dokunulabilir Engelsiz Modern Sanatlar Müzesi, erişilebilir kültürel hizmetlere örnek teşkil etmektedir. Modern sanat dönemine ait eserlerin seramik kabartma replikaları, görme engelli bireyler için sesli betimlemeler ve işitme engelliler için işaret dili anlatımlarıyla desteklenerek müze deneyiminin herkes için ulaşılabilir olması sağlanmaktadır. Ayrıca belediye hizmetlerinin erişilebilirliği açısından işitme engellilerin talep ve şikâyetlerini kimseden destek almaksızın iletebilmeleri için işaret dili tercümanları ile hizmet verilecek Sessiz Destek Çözüm Merkezi'nin açılmasının hazırlık çalışmaları devam etmektedir. Uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuat, engelli bireylerin eşit haklara sahip olduğu gerçeğini temel alarak hareket etmektedir. Ancak, yasal düzenlemelere rağmen pratikte yaşanan erişim sorunları bu hakların uygulanabilirliğini sınırlandırmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi gibi yerel aktörlerin sunduğu uygulamalar, bu farkı kapatmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, engelli bireylerin erişilebilirliğini sağlamak adına hem ulusal politikaların güçlendirilmesi hem de yerel düzeyde sürdürülebilir çözümler üretilmesi gerekmektedir.

İstihdam

Engellilik, bireyin toplumsal yaşamın tüm alanlarına tam ve eşit katılımını etkileyen çok boyutlu bir olgudur. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'ne göre, engelli bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklara erişimi temel bir insan hakkıdır. Bu çerçevede, engelli bireylerin istihdamı, hem bireysel güçlenme hem de toplumsal kapsayıcılık açısından kritik öneme sahiptir.

Türkiye'de engelli bireylerin istihdamı; sosyal bütünleşme, ekonomik bağımsızlık ve insan hakları açısından önemli bir konudur. Engellilik yalnızca bireysel bir sağlık sorunu değil, aynı zamanda toplumsal yapının eşitlik ilkesine göre yeniden

düzenlenmesini gerektiren çok boyutlu bir durumdur. Bu nedenle, engelli bireylerin istihdamı konusu sadece iş bulmakla sınırlı kalmamalı, aynı zamanda eğitim, ulaşılabilirlik ve toplumsal farkındalık gibi alanlarla birlikte ele alınmalıdır. TÜİK'in 2023 yılı verilerine göre, Türkiye'de yaklaşık 5 milyon engelli birey bulunmaktadır. Bu rakam, toplam nüfusun yaklaşık yüzde 6,1'ine denk gelmektedir. 18-65 yaş aralığında bulunan engelli bireylerin oranı ise yüzde 4,2 olarak belirtilmiştir. Ancak bu bireylerin önemli bir bölümü iş gücü piyasasının dışında kalmaktadır. TÜİK'in İş Gücü Anketi verilerine göre, engelli bireylerin iş gücüne katılım oranı yalnızca yüzde 22,2'dir. Engelli olmayan bireylerde bu oran yüzde 53,5'tir. Engelli kadınlar için bu oran daha da düşüktür; sadece yüzde 13,7 oranında iş gücüne katılım sağlanmaktadır. Bu veriler, engelli bireylerin istihdamda ciddi bir eşitsizlikle karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de engelli bireylerin istihdamına yönelik çeşitli yasal düzenlemeler yürürlükte. 4857 Sayılı İş Kanunu uyarınca, 50 ve üzeri çalışanı bulunan özel sektör iş yerlerinde en az yüzde 3 oranında, kamu kurumlarında ise yüzde 4 oranında engelli çalıştırma zorunluluğu bulunmaktadır. Ancak, uygulamada bu kota ya dolmamaktadır ya da kâğıt üzerinde doldurulmaktadır. Denetim mekanizmalarının zayıflığı, bu durumun temel nedenlerinden biridir. Öte yandan, Türkiye İş Kurumu engelli bireylerin istihdamına destek olmak amacıyla çeşitli projeler yürütmektedir ve 2023 yılı içinde yaklaşık 15.000 engelli bireyi işe yerleştirmiştir. Bu ulusal çerçevede yürütülen çalışmaların yanı sıra, yerel yönetimlerin katkısı da oldukça önemlidir. Özellikle İzmir Büyükşehir Belediyesi, engelli bireylerin istihdamını artırmak amacıyla çeşitli projeler yürütmektedir. Bu kapsamda kurulan Destekli İstihdam Ofisi, engelli bireylerin iş hayatına katılımını kolaylaştırmak amacıyla danışmanlık ve iş koçluğu hizmetleri sunmaktadır. Bu hizmet, özellikle zihinsel engelli ve otizmli bireylerin açık iş gücü piyasasında istihdam edilmesine odaklanmakta, aynı zamanda işverenlere ücretsiz iş koçu desteği sağlamaktadır. Ayrıca, belediye tarafından düzenlenen Uluslararası Engelsiz İzmir Kongresi ve Fuarı, engelli bireylerin iş gücüne entegrasyonu konusunda farkındalık oluşturmayı ve yeni istihdam modelleri geliştirmeyi amaçlamaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin bir diğer uygulaması olan CV Bankası sistemi sayesinde, engelli bireylerin özgeçmişleri toplanarak, uygun iş pozisyonlarına yönlendirme yapılmaktadır. Bu sistemde, engellilik durumu, özel nitelikli kişisel veri kapsamında değerlendirilmektedir ve bu bilgi, bireyin rızasıyla yalnızca istihdamı desteklemek amacıyla kullanılmaktadır. Engelli bireylerin istihdama katılımını engelleyen başlıca faktörler arasında fiziksel erişilebilirlik sorunları, işverenlerin ön yargıları, eğitim düzeyinin düşüklüğü ve mesleki beceri eksiklikleri yer almaktadır. Özellikle ulaşım, bina erişimi ve dijital sistemlerin yetersizliği, engelli bireylerin iş yerlerine erişimini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, toplumdaki yaygın ön yargılar ve yetersiz farkındalık, işverenlerin engelli bireyleri istihdam etme konusundaki isteksizliğini pekiştirmektedir. Bu noktada politika yapıcılara ve uygulayıcılara önemli sorumluluklar düşmektedir. Engelli bireylerin mesleki eğitim olanaklarının artırılması, uzaktan çalışma gibi esnek istihdam modellerinin yaygınlaştırılması ve işverenlere sağlanan teşviklerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, kamu spotları ve eğitim programları ile toplumsal farkındalığın artırılması da önemlidir. Engelli bireylerin girişimciliğini destekleyecek hibe ve danışmanlık programlarının yaygınlaştırılması da bireylerin ekonomik özgürlüklerini kazanmalarını kolaylaştıracaktır.

Sonuç olarak, Türkiye’de engelli bireylerin istihdamı konusunda olumlu adımlar atılmakla birlikte, hâlâ önemli yapısal eksiklikler bulunmaktadır. Bu eksikliklerin giderilmesi yalnızca bireysel hakların korunması açısından değil, toplumsal kalkınmanın sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi açısından da gereklidir. Her bireyin üretken bir yaşam sürme hakkı vardır ve engelli bireylerin bu hakka erişebilmesi için daha kapsayıcı ve eşitlikçi politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Engellenebilir Engellilik

Engellilik, bireyin yalnızca fiziksel ya da zihinsel bir kısıtı değil, aynı zamanda çevresel, sosyal ve ekonomik faktörlerin etkisiyle şekillenen bir eşitsizlik durumudur. Bireyin doğuştan gelen ya da sonradan edinilmiş fiziksel, duyuşal (görme, işitme), zihinsel, ruhsal veya kronik sağlık durumlarındaki farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan bir engeli olsa bile, bu engelin etkilerinin toplum tarafından uygun düzenlemelerle azaltılabilmesi veya tamamen ortadan kaldırılabilmesi mümkündür. Eğer toplum, fiziksel çevreyi, ulaşımı, eğitimi, istihdamı ve sosyal yaşama katılımı kapsayıcı şekilde düzenlerse engelli bireylerin karşılaştığı birçok güçlük engellenebilir.

Engelli bireylerin yaşadıkları sorunlar çok çeşitli olmakla birlikte kendini daha çok eğitim, istihdam, sağlık hizmetlerine erişim ve sosyal yaşama katılım gibi pek çok alanda eşitsizlikler olarak göstermektedir. Uygun düzenlemelerle birlikte engelli bireylerin topluma tam ve etkin katılımı mümkün olabilmektedir. Yaşanılan konuttan yollar, kaldırımlar, kamu binaları, parklar, hastaneler, okullar gibi tüm kamusal yaşam alanlarına ve ulaşım araçlarına kadar tüm çevresel unsurların, engelli bireylerin özellikleri ve gereksinimleri dikkate alınarak tasarlanması önem arz etmektedir. Dolayısıyla, kentlerin esenlik odaklı politikalar üretmesi, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak ve kapsayıcı bir kent yaşamı inşa etmek açısından büyük önem taşımaktadır. Tüm bunların yanı sıra engelli bireylerin engel durumlarıyla bağlantılı bir eğitim ve rehabilitasyon olanağından yararlanmaları onları toplumsal yaşamla bütünleştiren en önemli etkenlerden biridir. Kentlerde engellilikle mücadele, yalnızca teknik düzenlemeleri değil, zihinsel dönüşümleri de içeren bir toplumsal yeniden yapılanma gerektirir. Görünmez engellilik olarak nitelendirilebilecek ruhsal engelli bireylere yönelik ön yargıların kırılabilmesi adına farkındalık eğitimleri, kampanyalar ve medya aracılığıyla bilincin artırılması önemlidir. Böylelikle bu bireylerin de eğitim, istihdam, sosyal ve toplumsal yaşama eşit ve tam katılım hakkına sahip oldukları vurgulanmış olacaktır.

Bireyin doğuştan gelen ya da sonradan edinilmiş fiziksel, duyuşal, zihinsel, ruhsal veya kronik sağlık durumları nedeniyle ortaya çıkan engellilik aynı zamanda önlenemez bir olgudur. Engellenebilir engellilik; bireyde engelliliğe yol açabilecek durumların ya da var olan engelliliğin toplumsal yaşamda dezavantaja dönüşmesini önleyici sağlık, sosyal, çevresel ve yapısal tedbirlerle birlikte ortadan kaldırılması veya hafifletilmesi olarak ifade edilebilir. Özellikle bireyde doğuştan oluşan ya da sonradan oluşabilecek herhangi bir engellilik uygun sağlık hizmetleri, erken müdahale, güvenli ve sağlıklı yaşam koşulları ve düzenlemelerle ortadan kalkabilmektedir. Engelliliğin sebepleri incelendiğinde genel olarak kaçınılabilir ve önlenemez nedenler olduğu ifade edilebilir. Genetik nedenler, akraba evlilikleri, çocuk yaşta

evlilikler, gebelik sırasında annenin yaşamış olduğu hastalık ve travmalar, alkol ve madde kullanmak, kötü beslenmek gibi sebeplerle oluşan doğuştan engellilik durumları, sebepleri itibarıyla kaçınılabilir ve önlenemez durumlardır. Doğum komplikasyonları, iş kazaları, ev kazaları, trafik kazaları, savaş, afet gibi sebeplerle sonradan edinilen engellilik de tıpkı doğuştan gelen engellilik gibi büyük çoğunluğu kaçınılabilir ve önlenemez olaylardır. Gerekli önlemler alındığında ve bilinçli bir toplum oluşturulduğunda engellilik büyük oranda engellenebilmektedir. Engelliliğe sebep olan genetik faktörler, bireysel eğilimler, alışkanlıklar ve toplumsal koşullar en aza indirildiğinde ya da ortadan kaldırıldığında engellilik de aynı doğrultuda azalacak veya ortadan kalkacaktır. Anne-bebek sağlığı hizmetleri, aşılamalar (kızamık, çocuk felci vb.), gebelik takibi ve doğum öncesi taramalar, güvenli doğum, erken tanı ve müdahale programları, yetersiz beslenmenin önlenmesi, akraba evliliklerine karşı bilinçlendirme gibi sağlık alanında koruyucu önleyici unsurlar engellenebilir engellilik için önemlidir. Aynı zamanda ev kazaları, iş kazaları ve trafik kazalarını önleyici gerekli uygulamalarla ve deprem, yangın gibi afetlere karşı önleyici çevresel ve yaşamsal tedbirlerle birlikte engellilik önlenmektedir.

Görünen ve Görünmeyen Engellilik

Görünen Engellilik kavramı, bireyin toplumsal yaşama katılımını etkileyen, fiziksel ya da duyuşal açıdan başkaları tarafından doğrudan fark edilebilen engel durumlarını ifade etmektedir. Bu engellilik türleri genellikle motor becerilerdeki kayıplar, uzuv eksiklikleri, yürüme güçlükleri, tekerlekli sandalye veya baston gibi yardımcı cihazların kullanımını gerektiren durumlar ile duyuşal bozukluklar (örneğin tamamen görme kaybı, ileri düzey işitme kaybı) şeklinde kendini göstermektedir. Dolayısıyla, bireyin engellilik hali toplumsal gözlemlerle kolayca görünür hale gelmektedir. Görünen engelliliğe sahip bireyler, özellikle kent mekânlarında erişilebilirlik sorunları, fiziksel çevrenin yetersizlikleri ve ön yargılara dayalı toplumsal tutumlarla karşılaşmaktadır. Bu durum, engelliliğin yalnızca bireysel bir sağlık sorunu değil, aynı zamanda toplumsal bir eşitsizlik ve haklar bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Görünmeyen Engellilik ise, dışarıdan bakıldığında fark edilmesi güç olan; ancak bireyin yaşam kalitesini, hareketlerini, duyuşal süreçlerini, bilişsel işlevlerini ya da sosyal katılımını kısıtlayan fiziksel, zihinsel veya nörolojik durumları ifade etmektedir. Bu tür engellilikler sürekli ya da dönemsel olabilir, hafif güçlüklerden ciddi işlevsel kayıplara kadar geniş bir yelpazede ortaya çıkabilir. Görünmeyen engellilikler, bireyler arası farklılıklara son derece açıktır; örneğin aynı tanıya sahip iki birey günlük yaşamda tamamen farklı deneyimler yaşayabilmektedir. Ruhsal (psikososyal) engellilik türleri (şizofreni, bipolar bozukluk, ağır depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete), bazı kronik hastalıklar (astım, diyabet, kronik yorgunluk sendromu vb.), bazı nörolojik bozukluklar (alzheimer, parkinson, epilepsi), görünmeyen engellilik kategorisine girmektedir. Ayrıca işitme engeli biri işitme cihazı kullanmıyorsa veya az gören biri gözlük yerine kontakt lens takmayı tercih ediyorsa, bu duyuşal engel türleri de görünmez engellilik kategorisine girebilmektedir. Diğer engelliliklerin aksine, görünmez engelli kişiler engelin görünür olmamasından kaynaklı durumlarıyla ilgili genellikle şüpheyle karşılanabilirler.

Bu durum, görünmeyen engelli kişilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri noktasında zorluk yaşamalarına neden olur. En temel zorluklarından biri, bireylerin engellerinin görünür olmaması sebebiyle toplum tarafından çoğu zaman “abartı”, “tembellik” ya da “gerçek dışı” gibi ön yargılarla karşılanmalarıdır.

Görünmeyen engellilik, engellilerin hizmetlere erişiminde farklı ve çoklu gereksinimleri beraberinde getirebilmektedir. Görünür engelli bireyler için fiziksel erişilebilirlik (örneğin rampa, asansör, işaret dili tercümanı gibi düzenlemeler) öncelikli iken, görünmeyen engelliliklerde esnek çalışma saatleri, dinlenme ve iyileşme hakkı, sessiz çalışma alanları, psikolojik destek, dijital erişilebilirlik ve bilgilendirme süreçlerinde kapsayıcılık öne çıkmaktadır. Aile dâhil, toplumun her kesiminde engellilere ilişkin farkındalık yaratmak ve haklarına ve onurlarına saygı duyulmasını teşvik etmek, erken yaştan itibaren tüm çocuklar dâhil olmak üzere eğitim sisteminin tüm aşamalarında engellilerin insan haklarına saygıyla yaklaşılmasını sağlamak için çalışmak, kamuya sunulması amaçlanan bilgiyi engellilerin erişebileceği biçimlerde ve farklı engelli gruplarına uygun teknolojilerle, güncel olarak ve ek bir bedel alınmaksızın sunmak her bireyin eşit yaşam sürmesinin, haklara ve olanaklara eşit şekilde erişmesi gerekliliğinin vurgulanması açısından kritik öneme sahiptir.

Teknoloji ve Engellilik

Günümüzde teknoloji, engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştıran, toplumsal yaşama katılımlarını artıran ve bağımsızlıklarını destekleyen en önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Dünya genelinde bu alandaki gelişmeler hızla ilerlemektedir. Görme engelliler için geliştirilen ekran okuyucular, işitme engelliler için özel işaret dili çevirmen sistemleri, yapay zekâ destekli bastonlar, gözle kontrol edilen tekerlekli sandalyeler gibi birçok yenilik hayatın farklı alanlarında kullanılmaktadır. Özellikle Microsoft, Google ve Apple gibi büyük teknoloji firmaları; ürün ve hizmetlerinde erişilebilirliği temel bir standart olarak benimsemiş ve bu konuda özel ekipler kurmuştur.

Erişilebilirlik, yalnızca fiziksel araçlarla sınırlı değildir. Avrupa Komisyonu belgesinde (2019:2)¹⁹ eşit koşullarda fiziksel çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojilerine ve diğer etkinlik ve hizmetlere erişim olarak tanımlanmaktadır. Dijital dünyada da engelliler için erişilebilir web tasarımı giderek yaygınlaşmaktadır.

Uluslararası Web İçeriği Erişilebilirlik Standartları, hem kamusal hem özel platformların dijital içeriklerini engelli bireyler için ulaşılabilir hale getirmeyi hedeflemektedir. Bunun yanında akıllı şehir uygulamalarıyla donatılmış kentlerde, engelli bireyler sesli trafik ışıkları, yönlendirme sistemleri ve engelli dostu toplu taşıma altyapıları sayesinde daha bağımsız bir yaşam sürebilmektedir. Bu alandaki çalışmalarda uluslararası kuruluşlar da öncü roller üstlenmektedir. BMEHS; engellilerin bilgiye, iletişime ve teknolojilere eşit erişimini bir hak olarak tanımlar. Bu sözleşmeye taraf ülkeler, teknolojik altyapılarını engelli bireylerin eşit kullanımına göre düzenlemekle yükümlüdür. Aynı şekilde DSÖ, 2030 yılına kadar herkes için evrensel sağlık kapsayıcılığı hedefleri

¹⁹ Official Journal of the European Union (Erişim: 20.05.2025). European Accessibility Act (2019). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0882>

kapsamında, engellilere yönelik teknolojik destek cihazlarının yaygınlaştırılmasını stratejik öncelik olarak belirlemiştir. Ayrıca Avrupa Birliği, “Erişilebilirlik Yasası” ile dijital hizmetlerin, bankacılık uygulamalarının, e-kitapların ve e-ticaret platformlarının erişilebilir olmasını zorunlu hale getirmiştir.

Türkiye’de de son yıllarda engellilere yönelik teknoloji kullanımında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile erişilebilirlik yasal bir zorunluluk haline getirilmiştir. E-Devlet platformu dâhil olmak üzere birçok kamu hizmeti, görme engellilerin kullandığı ekran okuyucularla uyumlu hale getirilmiştir. Öte yandan Türkiye’den çıkan ve dünya çapında dikkat çeken bazı teknolojik çözümler de bulunmaktadır. Bunların başında, görme engelliler için geliştirilen WeWalk isimli akıllı baston gelmektedir. Ayrıca sinema, tiyatro ve kültürel etkinliklerde sesli betimleme gibi uygulamalar da giderek yaygınlaşmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi ise bu konuda Türkiye’de örnek teşkil eden şehirlerden biridir. 2013 yılından bu yana engellilere yönelik kongreler düzenlemektedir. Bu kongrelerde engellilikle ilgili pek çok konu ele alınmakta, teknoloji ve dijital erişilebilirlik ise odak başlıklardan biri olmaktadır. İzmir’de toplu taşıma sistemleri, otobüsler, tramvay ve vapurlar engelli bireylerin kullanabileceği şekilde tasarlanmıştır. Özellikle sesli yönlendirme sistemleri, rampa uygulamaları ve mobil uygulamalar üzerinden verilen hizmetler dikkat çekmektedir. Bunun dışında İzmir, akıllı şehir altyapısını engelli bireyler için erişilebilir hale getirmek adına çeşitli adımlar atmaktadır. Örneğin, Alsancak gibi yoğun noktalarda görme engelliler için beacon teknolojisiyle yönlendirme sistemleri kurulmuştur. İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin mobil uygulamalarında erişilebilir rota gibi yenilikçi özellikler yer almakta, dijital kütüphane hizmetleri de erişilebilir içerikler sunmaya başlamaktadır.

Sonuç olarak, teknoloji, engelliler için yalnızca bir yardımcı araç değil, aynı zamanda haklara erişimin ve toplumsal katılımın da bir anahtarıdır. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de bu alandaki gelişmeler umut verici olsa da hâlâ iyileştirilmesi gereken birçok nokta bulunmaktadır. Uluslararası sözleşmeler ve standartlar, devletlere ve yerel yönetimlere bu konuda önemli sorumluluklar yüklemektedir. İzmir ise bu sürecin öncülerinden biri olarak, erişilebilir bir kent olma yolunda önemli adımlar atmaya devam etmektedir.

C. MANTIKSAL ÇERÇEVE

Mantıksal Çerçeve

Günümüzde engelli bireylerin yaşam kalitesinin yükseldiği, toplumsal yaşama tam ve eşit katılım sağladıkları, engelliliğin önlenabilir hale geldiği bir kentsel yaşam anlayışı, küresel ölçekte giderek daha fazla önem kazanmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi olarak temel hedefimiz, bu kapsayıcı vizyon doğrultusunda hareket etmektir. Bu hedefe ulaşmak ise ancak sağlam, çok katmanlı ve bütüncül bir kavramsal çerçeve ile mümkündür.

Bu bağlamda oluşturduğumuz mantıksal çerçevenin en üst katmanını, insanın bedensel, ruhsal, toplumsal ve çevresel bütünlüğünü gözetten bir yaşam anlayışı olan **“İyi Olma Hâli (Wellness)”** kavramı oluşturmaktadır. Wellness, yalnızca hastalık veya engellilik durumunun olmaması değil; bireyin yaşamdan tatmin duyduğu, aktif, üretken ve sağlıklı bir yaşam sürdürebildiği bir durumu tarif etmektedir. Bu kavram, tüm stratejik yaklaşımımızın temelini ve nihai hedefini tanımlar.

İyilik hâlini sağlayacak ikinci katman ise **“Tek Sağlık” (One Health)** yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, insan, hayvan ve çevre sağlığının birbirine bağlı olduğunu kabul ederek, sağlığı sürdürülebilirlik, eşitlik ve kapsayıcılıkla birlikte ele alır. Engelli bireylerin kent yaşamına etkin şekilde katılımını sağlamak ve yaşam koşullarını iyileştirmek, bu bütüncül sağlık anlayışıyla doğrudan ilişkilidir.

Üçüncü katmanda ise, **DSÖ’nün Sağlıklı Kentler Projesi Faz VII** kapsamında BM tarafından tanımlanan **7P temaları** yer almaktadır: **İnsanlar (People), Yer (Place), Gezegen (Planet), Refah (Prosperity), Barış (Peace), Katılım (Participation) ve Varlık (Presence)**. Bu temalar, sürdürülebilir kent yaşamını sadece fiziksel değil, sosyal, kültürel ve yönetsimsel boyutlarıyla da ele alır. Bu nedenle, kapsayıcı kent stratejimizin temel taşı olan 7P yaklaşımı, uygulamaya dönük yapının üçüncü katmanını oluşturmaktadır.

Çerçevenin dördüncü katmanında, **Birleşmiş Milletler’in 2030 Gündemi** kapsamında belirlenen **17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı** yer almaktadır. SKA’lar, engellilik temelli kapsayıcılığın küresel ölçekte politika düzeyinde karşılık bulmasını sağlarken, yerel yönetimlerin de bu hedeflere yönelik kendi stratejilerini üretmeleri için bir referans çerçeve sunmaktadır.

Son olarak İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025-2029 Stratejik Planı’nın; kentin ve kentinin “iyi olma hâli”ni yükseltmek, sürekli iyileştirmeye önem vermek, toplumun her kesiminin ihtiyaçlarına duyarlı olmak amaçları gereği hazırlanan “Engelli Hizmetlerine Yönelik İzmir Yaklaşımı ve Eylem Planı”, İzmir Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı’na uyumlu olacak şekilde, söz konusu hedeflerin hayata geçirilmesini desteklemek ve güçlendirmek amacıyla hazırlanmıştır.

Gerekçe

Engelli bireylerin toplumsal yaşamın tüm alanlarında eşit ve aktif bireyler olarak yer alabilmesi için, yalnızca yerel düzeyde değil, küresel ölçekte de entegre politikaların oluşturulması bir zorunluluktur. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler’in 2030 gündemi çerçevesinde tanımladığı **17 SKA ve 7P yaklaşımı**, engellilik temelli kapsayıcılığı hayata geçirebilmek adına temel bir yol haritası sunmaktadır.

Ne var ki, bu hedeflerin uygulama sürecinde engelli bireylerin sıklıkla dışlandığı ve geri planda bırakıldığı görülmektedir. 2024 Birleşmiş Milletler Engellilik ve Kalkınma Raporu’na göre, engelli bireylerle ilgili SKA hedeflerinin %30’unda ilerleme kaydedilememiş, %14’ünde ise hedeflere ulaşamamış hatta bazı alanlarda geriye gidiş yaşanmıştır. Bu ilerleme kaydedilemeyen alanlar; sağlık hizmetlerine erişim, finansal kaynaklara ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri, temiz suya erişim gibi yaşamsal başlıkları kapsadığı gibi, afetler ve krizler karşısında engelli bireylerin dayanıklılığını artırmaya yönelik politikaları da içermektedir.

Bu durum, mevcut sistemin yapısal eksikliklerine işaret ederken aynı zamanda yerel düzeyde geliştirilecek özgün politikalar için bir fırsat alanı da doğurmaktadır. İzmir’in bu alanda liderlik üstlenerek, kapsayıcı kent anlayışını güçlendirmesi, yalnızca kentsel dönüşüm değil, sosyal adalet açısından da önemli bir adımdır.

Strateji

Bu bağlamda geliştirilecek **İzmir Yaklaşımı**, küresel çerçeveleri yerel ihtiyaçlar ve kapasiteyle uyumlu hale getirmeyi hedefleyen özgün bir stratejik yol haritası sunacaktır. İyilik hâli, Tek Sağlık, 7P ve SKA ana çatısında oluşturulan mantıksal çerçevenin uygulamaya yönelik katmanları, SKA hedefleriyle uyumlu olacak şekilde örnek kent uygulamalarını analiz ederek belirlenecektir. Bu süreçte, kapsayıcı eylemlerin yalnızca belediye hizmetleriyle sınırlı kalmaması; akademi, sivil toplum, özel sektör ve bireylerin de sürece aktif şekilde katılım sağlaması önceliklerimiz arasında yer alacaktır.

Kavramdan uygulamaya geçişte bu stratejik yaklaşım, yalnızca engelli bireylerin hak temelli taleplerini karşılamakla kalmayacak; aynı zamanda kentsel dayanıklılığı, sosyal adaleti ve kamusal refahı da güçlendirecektir. “Tek Sağlık” ve “7P” katmanlarının birlikte düşünülmesiyle oluşturulan bu yapı, İzmir’i yalnızca ulusal değil, uluslararası ölçekte örnek bir kapsayıcı kent haline getirmeyi amaçlamaktadır.

D. EYLEM PLANI

Metodoloji

Hazırlanan eylem planı, katılımcı ve hak temelli bir yaklaşımla oluşturulmuştur. Süreç boyunca engelli bireyler, aileleri, İzmir Kent Konseyi, çeşitli dernekler ve sivil toplum kuruluşlarıyla görüşmeler yapılmış, sahadan elde edilen gerçek deneyimlere dayalı veriler değerlendirilmiştir. Aynı zamanda, sosyal hizmet, şehir planlama, eğitim, sağlık ve ulaşım gibi çok disiplinli alanlardan uzmanların katkılarıyla ihtiyaç analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, kent genelinde erişilebilirlik düzeyleri incelenmiş, engelli bireylerin yaşadığı zorluklar somut verilerle desteklenerek belirlenmiştir. Süreç sonunda ölçülebilir hedefler ve performans göstergeleriyle somut faaliyet adımları belirlenmiştir.

Plan Kararları

Eylem planında temel hedef, engelli bireylerin sosyal yaşama eşit, onurlu ve bağımsız katılımını sağlamak olmuştur. Bu kapsamda alınan kararlar aşağıdaki temel başlıklarda toplanmıştır:

- Kent genelinde fiziksel erişilebilirliğin artırılması
- Eğitim, istihdam ve sağlık hizmetlerine eşit erişimin sağlanması
- Toplumsal farkındalığın artırılması amacıyla dönüştürücü eğitim ve medya çalışmaları yapılması
- Kamu kurumları arasında eşgüdüm sağlanarak sürdürülebilir bir sistem kurulması
- İzleme ve değerlendirme mekanizmalarının oluşturularak uygulamaların sürekliliğinin sağlanması

Göstergeler

Plan kapsamında belirlenen hedeflerin ölçülebilmesi için çeşitli göstergeler tanımlanmıştır. Bu göstergelerden bazıları şunlardır:

- Erişilebilir hale getirilen kamu kurumu sayısı
- Erişilebilir toplu taşıma aracı oranı
- Engelli bireylere yönelik istihdam danışmanlığı hizmetlerinden yararlanan kişi sayısı
- Gerçekleştirilen farkındalık eğitimi ve kampanya sayısı
- Vatandaş ve sivil toplum kuruluşlarından alınan geri bildirimlerin değerlendirilme oranı

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
ENGELLİ HİZMETLERİNE YÖNELİK İZMİR
YAKLAŞIMI VE EYLEM PLANI FAALİYET TABLOSU

**İzmir Büyükşehir Belediyesi
Engelli Hizmetlerine Yönelik
İzmir Yaklaşımı ve Eylem Planı
Faaliyet Tablosu**

FARKINDALIK ARTIRMA

Amaç 1. İzmir'de engelli bireylerin yaşam haklarına ve onurlarına saygı duyarak bir arada yaşam konusunda farkındalık yaratmak.

Hedefler	Faaliyetler
Hedef 1.1. Engelli bireylerin haklarına ilişkin toplumsal bilinci ve duyarlılığı artırmaya yönelik farkındalık çalışmaları yürütmek.	1.1.1. Engellilik alanında hak temelli bakış açısının yaygınlaştırılmasına yönelik yerel bir kampanya gerçekleştirilecektir. 1.1.2. Belediyelerde üst düzey görevlerde bulunan yöneticilere, görev yapan personele, meclis üyelerine, Kırmızı Bayrak Komisyonu üyelerine ve muhtarlara yönelik BM İnsan Hakları Sözleşmesi doğrultusunda hak temelli bakış açısıyla engellilik, erişilebilirlik, ayrımcılık ve kesişimsel ayrımcılık, iklim, temiz su ve gıdaya erişim, nöroçeşitlilik vb. konularda eğitimler düzenlenecektir. 1.1.3. İş yaşamında engelli bireylere yönelik ön yargılarla mücadele edilmesi hususlarında organize sanayi bölgelerinde bulunan fabrikalar, işletmeler ve meslek odaları iş birliğinde farkındalık çalışmaları yürütülecektir. 1.1.4. Mahalle muhtarları iş birliğinde, mahallelerde engelli haklarına yönelik söyleşiler düzenlenecektir. 1.1.5. Engelli hakları konusunda bilimsel/akademik çalışmalara yönelik yeni iş birlikleri oluşturulacaktır. 1.1.6. Ayrımcılık ile mücadeleye yönelik dijital içerik üretilcektir.
Hedef 1.2. Engelli bireylerin hak temelli yaşam koşullarının güçlendirilmesi amacıyla belediyeler ve sivil toplum kuruluşları arasında sürdürülebilir iş birliği mekanizmaları oluşturmak ve bu doğrultuda ortak çalışmalar yürütmek.	1.2.1. Engelli çalışanların iş yaşamında karşılaştığı zorlukların video, afiş, broşür, paylaşım atölyeleri vb. yollarla görünür olmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. 1.2.2. Belediye ve sivil toplum iş birliğinde kurum ve kuruluşlarda kapsayıcılık konusunu içeren farkındalık çalışmaları düzenlenecektir. 1.2.3. Belediye ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliği protokolleri düzenlenecektir.
Hedef 1.3. Engelli bireylerin toplumsal katılımını teşvik eden ve ayrımcılıkla mücadeleyi destekleyen tematik farkındalık haftaları ve anma günleri kapsamında kamusal etkinlikler düzenlemek.	1.3.1. Engellilere yönelik önemli gün ve haftalarda sosyal medyada ve basında görünürlüğü artıracak içerikler üretilcektir. 1.3.2. İl genelinde kurum ve kuruluşların katılımına açık yürüyüş ve paneller düzenlenecektir. 1.3.3. Kentin önemli noktalarında enstalasyon çalışmaları, konser, sergi ve atölye çalışmaları yoluyla engellilik konusunda bilgilendirici ve dikkat çekici etkinlikler düzenlenecektir.

**İzmir Büyükşehir Belediyesi
Engelli Hizmetlerine Yönelik
İzmir Yaklaşımı ve Eylem Planı
Faaliyet Tablosu**

2. Erişilebilirlik ve Ulaşılabilirlik
Amaç 2. İzmir'de yaşayan tüm bireylerin, kent yaşamına aktif katılımını ve kentsel hizmetlerden eşit yararlanmasını mümkün kılacak kapsayıcı ve erişilebilir bir kentsel yapı.

Hedefler	Faaliyetler
Hedef 2.1. Kırmızı Bayrak uygulaması ile kenti fiziksel olarak erişilebilir hale getirmek.	2.1.1. Kentteki parkların ulaşılabilir ve erişilebilir olması sağlanacaktır. 2.1.2. Engelli kullanımına uygun tuvaletler artırılabacaktır. 2.1.3. Tekerlekli sandalye kullanımına uygun rampa düzenlemesi yapılacaktır. 2.1.4. Tekerlekli sandalye kullanımına uygun kaldırım düzenlemesi yapılacaktır. 2.1.5. Otobüs, tramvay, metro gibi ulaşım araçlarının güzergâh düzenlemesi için engelsiz harita çalışması yapılacaktır. 2.1.6. Halka açık faaliyet gösteren özel ve kamu alanlarının engelli kullanımına uygun olup olmadığına yönelik değerlendirme yapılacaktır. 2.1.7. Kırmızı Bayrak uygulaması İzmir genelinde yaygınlaştırılacaktır.
Hedef 2.2. Sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak.	2.2.1. İlimizde bulunan hastane ve diğer sağlık kuruluşlarının ulaşılabilir olmasını sağlamak amacıyla ulaşım da düzenlemeler yapılacaktır. 2.2.2. İzmir Eşrefpaşa Hastanesinde işaret dili bilen personel istihdamı yapılacaktır. 2.2.3. İzmir Eşrefpaşa Hastanesinde nöroçeşitliliği de içeren engellilere yönelik bir poliklinik oluşturulacaktır. 2.2.4. İzmir Eşrefpaşa Hastanesinde çalışan sağlık personeline nöroçeşitlilik hakkında hizmet içi eğitim verilecektir. 2.2.5. Sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştıracak şekilde randevularda engelli bireylere refakat desteği sağlanacaktır.
Hedef 2.3. Teknolojik alanda engelli bireylerin hizmetlere ulaşımını destekleyen düzenlemeler yapmak.	2.3.1. Belediye hizmetlerine erişimde işitme, konuşma ve görme engellilere yönelik yazılımlar uygulanacaktır. 2.3.2. Engellilere yönelik dijital okuryazarlık eğitimleri verilecektir. 2.3.3. Engellilerin hayatlarını kolaylaştırmayı destekleyen yapay zekâ uygulamalarının kurumsal olarak kullanımına ve kullanımına ilişkin eğitimlere öncelik verilecektir. 2.3.4. Belediye ve iştirak şirketlerinin web sitelerinin, engellilerin erişimine uygun hale getirilmesi.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetlerine Yönelik İzmir Yaklaşımı ve Eylem Planı Faaliyet Tablosu	Hedefler	Faaliyetler
2. Erişilebilirlik ve Ulaşılabilirlik Amaç 2. İzmir'de yaşayan tüm bireylerin, kent yaşamına aktif katılımını ve kentsel hizmetlerden eşit yararlanmasını mümkün kılacak kapsayıcı ve erişilebilir bir kentsel yapı.	Hedef 2.4. Sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere erişimi güçlendirmek	2.4.1. Engellilerin kabartma, sesli veya görsel seçenekler sunularak erişebilecekleri sanal veya gerçek sanat müzeleri oluşturulacaktır.
		2.1.2. Engelli kullanımına uygun tuvaletler artırılacaktır.
		2.4.2. Paralimpik oyunlar, boccia, oturarak voleybol, tekerlekli sandalye futbolu, tekerlekli sandalye basketbolu gibi branşlarda spor takımlarının çeşitliliği ve sayısı artırılacaktır.
		2.4.3. Gösterimi yapılan filmlerde işaret dili kullanımı yaygınlaştırılacaktır.
		2.4.4. Gösterimi yapılan filmlerde alt yazı kullanımı yaygınlaştırılacaktır.
		2.4.5. Belediye hizmetleri içerisinde yer alan sportif ve kültürel etkinliklerin duyurulması amacıyla betimlenmiş video içerikleri yaygınlaştırılacaktır.
3. Sürdürülebilir Ekonomik Bağımsızlık Amaç 3. İzmir'de yaşayan engelliler kendilerine uygun işlerde çalışarak ekonomik bağımsızlıklarını kazanırken aynı zamanda topluma katılımlarını artırmak ve üretimde olmalarını desteklemek.	Hedef 3.1. Engellilerin istihdamına yönelik farkındalık yaratmak.	3.1.1. İstihdam sağlayıcıları ile deneyim atölyeleri yapılacaktır.
		3.1.2. Engelli bireylerin istihdamına yönelik ailelerine teşvik edici eğitimler yapılacaktır.
		3.1.3. İstihdam edilen bir engellinin günlük hayatını içeren betimlenmiş video çalışması yapılacaktır.
		3.1.4. Engellilerin istihdamda olmalarını destekleyen şirketlere yönelik ödül organizasyonu düzenlenecektir.
		3.1.5. Büyükşehir Belediyesinde engelli istihdamı, çeşitlilik ve kapsayıcılık dahilinde düzenlenecektir.
		3.1.6. İlçe belediyeler ve firmalar engelli konusunda bilgilendirilecek ve iş koçu desteğiyle teşvik edilecektir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetlerine Yönelik İzmir Yaklaşımı ve Eylem Planı Faaliyet Tablosu	Hedefler	Faaliyetler
3. Sürdürülebilir Ekonomik Bağımsızlık Amaç 3. İzmir'de yaşayan engelliler kendilerine uygun işlerde çalışarak ekonomik bağımsızlıklarını kazanırken aynı zamanda topluma katılımlarını artırmak ve üretimde olmalarını desteklemek.	Hedef 3.2. Engelli istihdamını sağlamak amacıyla eğitimler vermek.	3.2.1. İzmir Büyükşehir Belediyesinin Destekli İstihdam Ofisi koordinasyonunda belediye şirketlerinde engellilik ve istihdam konulu eğitimler verilecektir.
		3.2.2. İzmir Büyükşehir Belediyesinin Destekli İstihdam Ofisi koordinasyonunda sanayi odalarına, meslek odalarına ve ilçe belediyelere yönelik eğitimler düzenlenecektir.
	Hedef 3.3. İzmir'de engelli istihdamında iş becerilerini öğretici bir modüler eğitim uygulamak.	3.3.1. Destekli İstihdam Ofisi aracılığıyla başvuran ve işe alınması planlanan nöroçeşitli ve diğer engelli bireyler için yazılı, görsel, dijital ve uygulamalı olmak üzere modüller içeren iş beceri eğitimi verilmesi.
		3.3.2. Engelli çalışanın uygun işe yerleştirilebilmesini sağlayacak bu modülün, İzmir Büyükşehir Belediyesi şirketlerinde hizmet içi eğitim olarak kullanılması sağlanacaktır.
		3.3.3. Engelli çalışanın uygun işe yerleştirilmesini sağlayacak bu modülün, kentteki şirketlerde tanıtımı yapılacaktır.
		3.3.4. Eğitim almak isteyen şirketlere Destekli İstihdam Ofisi aracılığıyla eğitim verilecektir.
	Hedef 3.4. Engelliler için mekânsal düzenlemeler yapmak	3.4.1. Engelli istihdamı yapılan belediyelerde mekânsal düzenlemeler yapılacaktır.
		3.4.2. İstihdam alanında bulunan diğer personellere işaret dili eğitimi verilecektir.
		3.4.3. İstihdama yönelik meslek eğitimleri verilen mekânlarda erişilebilirlik düzenlemeleri yapılacaktır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetlerine Yönelik İzmir Yaklaşımı ve Eylem Planı Faaliyet Tablosu

4. Afet ve Acil Durumlarda Kapsayıcılık
Amaç 4. Kapsayıcılık ilkesi doğrultusunda afetlere karşı hazırlıklı olmayı sağlamak, afet öncesi ve sırasında alınacak önlemlerle can kayıplarını en aza indirmek ve acil durumlarda tüm bireylerin eşit, hızlı ve güvenli bir şekilde yardım hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak.

Hedefler	Faaliyetler
Hedef 4.1. Afetlerde engelli bireylere yönelik koruyucu önleyici çalışmalar yapmak.	4.1.1. Engelli bireylere özel erken uyarıcı sistemler kurulmasına ilişkin çalışmalar yürütülecektir.
	4.1.2. Afetlerde erken uyarıcı sistemlerinden yapılan bilgilendirmeler, görme ve işitme engelliler için titreşimli ve sesli hale getirilecektir.
	4.1.3. İzmir’de afetlere dayanıklı, güvenli arazi kullanımı ve mekansal plânlama ile ilgili çalışmalar yürütülecektir.
	4.1.4. Afetlere yönelik koruyucu önleyici çalışmalar kapsamında İzmir ili genelinde engellilik durumu bilgilerini de içeren engelli haritası oluşturulacaktır.
	4.1.5. Acil toplanma alanları her tür engellilik çeşidine uygun hale getirilecektir.
	4.1.6. Acil toplanma alanları haritaları engellilere uygun hale getirilecektir.
Hedef 4.2. Engelli bireylerin afet risklerine yönelik toplumsal farkındalığı artırmak ve paydaşlar arası iş birliği mekanizmalarını geliştirmek.	4.2.1. Üniversiteler, AFAD, meslek odaları ve sivil toplum kuruluşları ile ilçe belediyeleri kapsayan afetlerde risklerin azaltılmasına dair ortak çalışmalar düzenlenecektir.
	4.2.2. Okullarda öğrencilere, öğretmenlerine afetlerde güvenliklerini nasıl sağlayacaklarına yönelik bilinçlendirme eğitimleri/seminerleri düzenlenecektir.
	4.2.3. Büyükşehir ve ilçe belediyeleri bünyesinde çalışan engelli personellere yönelik özel afet tatbikatı yapılacaktır.
	4.2.4. Afet risklerinin farkındalığına yönelik sürdürülebilir yeni uygulamalar yürütülecektir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetlerine Yönelik İzmir Yaklaşımı ve Eylem Planı Faaliyet Tablosu

4. Afet ve Acil Durumlarda Kapsayıcılık
Amaç 4. Kapsayıcılık ilkesi doğrultusunda afetlere karşı hazırlıklı olmayı sağlamak, afet öncesi ve sırasında alınacak önlemlerle can kayıplarını en aza indirmek ve acil durumlarda tüm bireylerin eşit, hızlı ve güvenli bir şekilde yardım hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak.

5. Veri
Amaç 5. İzmir’de yaşayan engelli bireylere ait verilerin tespit edilerek mevcut kaynak ve hizmetleri ihtiyaçlara uygun biçimde planlamak ve eşitlik ilkesine dayalı yeni hizmet modellerinin geliştirmek.

Hedefler	Faaliyetler
Hedef 4.3. Afetlerde toplumsal katılımı artırmak.	4.3.1. Mahalle düzeyinde afet gönüllüleri belirlenecektir.
	4.3.2. Belirlenen mahalle gönüllülerine yönelik eğitim düzenlenecektir.
	4.3.3. Gönüllülere yönelik eğitim kitapçıkları oluşturulacaktır.
	4.3.4. Mahalle muhtarlarını bilinçlendirici eğitimler yürütülecektir.
	4.3.5. İzmir Büyükşehir Belediyesinin internet sayfasında vatandaşların toplanma alanlarına ulaşılabilirliği ile ilgili güzergâh düzenlemesi ve tanıtım çalışması yürütülecektir.
Hedef 5.1. İzmir’de yaşayan engellilerin ikamet ettiği bölgelere ve engel türlerine göre elde edilen veriler doğrultusunda çalışmaları yapmak.	5.1.1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve diğer ilgili kurumlarla iş birliği içinde veri toplama ve analiz çalışmaları yürütülecektir.
	5.1.2. Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin sosyal takip sistemlerindeki engelli verileri karşılaştırılarak entegrasyonu sağlanacaktır.
	5.1.3. İZMİRİM KART kullanan engelli ve refakatçi sayısı tespit çalışmaları yürütülecektir.
	5.1.4. Muhtarlıklar aracılığıyla engellilik çeşitliliğini de içeren veri sistemleri oluşturulacaktır.
	5.1.5. Elde edilen engellilik verileri doğrultusunda engellilik haritası oluşturulacaktır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetlerine Yönelik İzmir Yaklaşımı ve Eylem Planı Faaliyet Tablosu	Hedefler	Faaliyetler
5. Veri Amaç 5. İzmir'de yaşayan engelli bireylere ait verilerin tespit edilerek mevcut kaynak ve hizmetleri ihtiyaçlara uygun biçimde planlamak ve eşitlik ilkesine dayalı yeni hizmet modellerinin geliştirmek.	Hedef 5.2. Engellilere yönelik uygulanan belediye hizmetlerinin etki analizini yapmak.	5.2.1. Sunulan hizmet alanları, hizmet sayısı ve hizmeti alan engelli grubunu içeren dijital anket düzenlenecektir.
		5.2.2. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerin engellilere sunduğu hizmet türleri ve ayırdıkları bütçe bilgileri düzenli olarak toplanacaktır.
		5.2.3. Hizmetlerden yararlananların memnuniyet oranları ölçülecektir.
		5.2.4. İzmir Büyükşehir Belediyesi, kendi sunduğu hizmetlerin yararlılığını da değerlendirebileceği saha araştırma raporları hazırlayacaktır.
	Hedef 5.3. Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlara sunmak için veri çalışmaları yürütmek ve ilgili kurum ve kuruluşlara sunmak.	5.3.1. Düzenli olarak İzmir Büyükşehir Belediyesi birimlerinden ve ilçe belediyelerden veri toplanacaktır.
		5.3.2. Toplanan veri uluslararası kurum ve kuruluşlara sunulacaktır.
6. Ekonomik Destek Amaç 6. İzmir'de yaşayan engelli bireylerin ekonomik açıdan desteklenmesini sağlayacak uygulama ve hizmetler geliştirmek.	Hedef 6.1. Ekonomik desteğe ihtiyaç duyan engellilere yönelik kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik modeller oluşturmak.	6.1.1. Engelli bireylere yönelik gelir kaynağı oluşturabilecek satış alanları bulunan kermes, festival, sergi vb. etkinlikler düzenlenecektir.
		6.1.2. Kentte yaşayan engelli bireylerin ekonomik açıdan güçlenmesini desteklemek amacıyla; mesleki eğitim, seminerler, istihdam odaklı programlar ve benzeri kapasite geliştirme faaliyetleri planlanarak uygulanacaktır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetlerine Yönelik İzmir Yaklaşımı ve Eylem Planı Faaliyet Tablosu	Hedefler	Faaliyetler
6. Ekonomik Destek Amaç 6. İzmir'de yaşayan engelli bireylerin ekonomik açıdan desteklenmesini sağlayacak uygulama ve hizmetler geliştirmek.	Hedef 6.2. Engellilerin ekonomik destek mekanizmalarına erişimini destekleyecek mekanizmalar oluşturmak.	6.2.1. Engellilerin talep ettikleri ekonomik desteklere ilişkin bilgi edinebilecekleri, ulaşılabilir bilgi kaynakları geliştirilecektir. 6.2.2. Engellilerin ekonomik destek hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştırılması amacıyla, mahalle muhtarlarına düzenli olarak bilgilendirme yapılacaktır.
	Hedef 6.3. Engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu bireysel destek hizmetlerini ücretsiz ve erişilebilir biçimde sunmak ve bu hizmetlerin niteliğini sürekli olarak geliştirmek.	6.3.1. Engellilerin ücretsiz yararlanabileceği psikososyal destek hizmetleri ile bireysel ve grup eğitimlerinin ulaşılabilir olması amacıyla birimlerin sayısının artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. 6.3.2. Engelli bireylere yönelik hizmetlerin etkinliğini artırmak amacıyla personel sayısının ve hizmet içi eğitimlerle niteliğinin artırılması sağlanacaktır. 6.3.3. Engellilere hizmet sunan birimlerde, uluslararası iyi uygulama örnekleri de dikkate alınarak, farklı engel türlerinin ihtiyaçlarına uygun hizmet modelleri geliştirilecektir.
7. Sağlık ve İyi Olma Hali Amaç 7. İzmir'de yaşayan engellilerin iyilik hâllerine destek vermek.	Hedef 7.1. Doğuştan ya da sonradan meydana gelebilecek engellilik riskine karşı koruyucu ve önleyici çalışmalar gerçekleştirmek.	7.1.1. Gebelik öncesi ve gebelik sürecinde koruyucu çalışmalar yaygınlaştırılacaktır. 7.1.2. Doğum ve bebeklik döneminde önleyici sağlık hizmetleri yaygınlaştırılacaktır. 7.1.3. Engelliliğe yol açabilecek önlenebilir kazalara yönelik bilinçlendirme çalışmaları yapılacaktır. 7.1.4. Ruh sağlığının korunması çalışmaları ve psikososyal destek hizmetleri yaygınlaştırılacaktır. 7.1.5. Evlilik öncesi çiftlere yönelik genetik hastalıklar, akraba evliliği ve sağlıklı gebelik konularında farkındalık oluşturmak amacıyla bilgilendirici broşürler hazırlanacak ve dağıtılacaktır.
		7.2.1. Ailelere yönelik rehberlik, eğitim ve bilgilendirme programları yaygınlaştırılacaktır. 7.2.2. Gelişimsel bozuklukların toplumda daha erken fark edilmesini sağlamak amacıyla erken çocukluk dönemine yönelik kamuoyuna açık farkındalık kampanyaları düzenlenecektir. 7.2.3. Engelli bireylerin ikincil sağlık sorunları ve ek engellerle karşılaşmalarını önlemek amacıyla, yaşam kalitelerini artıracak şekilde rehabilitasyon, spor, sanat, eğlence ve dinlenme gibi etkinlikler yaygınlaştırılacaktır.
	Hedef 7.2. Erken müdahale programlarını oluşturmak ve yaygınlaştırmak	

